

RINGE EFTERSKOLE
1989

Indhold

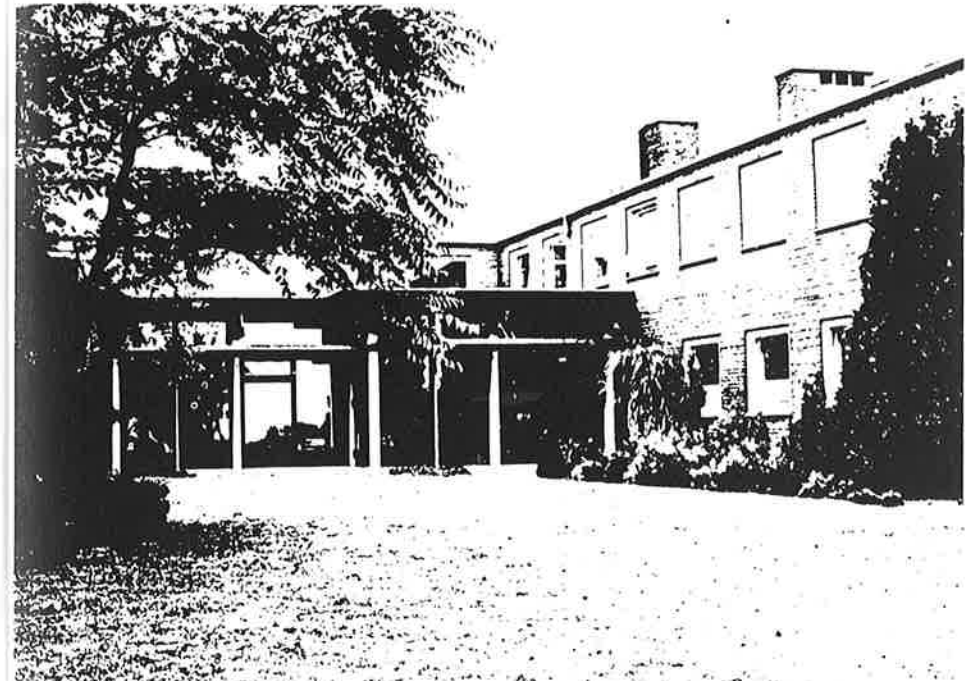
Fra formanden	3
Flagskib – ikke slagskib	5
Hilsen til elevskriftets læsere	8
Kære alle!	10
Skoleåret 1988-89	14
Uffes tale med skoleårets afslutning	22
Til minde om Karsten Elbæk	25
Lys og mørke	27
Højsommer	28
Helheden er mere end summen af delene	31
En tur til Schweiz	35
Gymnastik i U.S.A.	38
»Gammeldaws spegepølse«	41
Fra lerstampede gulve til genteknologi er der kun 100 år	58
Rund fødselsdag	61
Lars Liengaard – 50 år	62
Romantisk vise til Lars i anledning af din 50-årsdag	65
Meningsfyldt arbejde	66
Elevmødet	68
Brecht biografi	72
Brecht – Kabaret	74
Til elevholdet 88/89	80
Hej alle fra 79/80 holdet	81
Fra elevforeningens bestyrelse	82
Vedtægter for Ringe Efterskoles Elevforening	84
Driftsregnskab 1988/89	87
Status pr. 24. maj 1989	88
De ansatte	89
Elevliste 1989-90	93

Ringe Fri- og Efterskole

Årsskrift 1989

60. årgang – udgivet af elevforeningen

Fra formanden

1989 har for Ringe Fri- og Efterskole været et år med store omvæltninger. Året startede med 2 stormøder ang. samarbejdsvanskeligheder mellem skolens nye forstander og skolens lærekreds.

Disse møder udløste en ekstraordinær generalforsamling d. 2/5-89, hvor bestyrelsen stillede sit mandat frit.

Hele bestyrelsen, med undtagelse af Hanne Anderson, blev udskiftet. Ovenstående skete lykkeligvis uden at skolens grundholdning blev ændret, men skolens forstanderpar, Soffia & Uffe Østergård, fratrådte d. 31/7-89.

Den 24/5-89 afholdtes ordinær generalforsamling, hvor samtlige bestyrelsesmedlemmer fra den nyvalgte bestyrelse blev genvalgt, nu kunne man først for alvor gå i gang med arbejdet.

Nu startede et meget stort antal møder, hvor man påbegyndte udarbejdelse af samarbejdsaftaler for lærergrupperne.

Indrykning af stillingsannonce efter ny forstander.

Hanne Lohmann blev valgt som koordinator på friskolen, og skal varetage en stor del af forstanderens administrative opgaver.

Efterskolelærer Poul Pedersen blev konstitueret forstander fra 1/8-89. Køkkenpersonalets løn- og arbejdsforhold er under revidering og tilpasning.

Bestyrelsen har bevidst haft det mål, at alle ansatte på skolen skal have så stor indsigt og viden som muligt, da dette letter forståelsen og forhindrer mange senere misforståelser.

Da ansøgningsfristen udløb midt i august var der indkommet 20 ansøgninger til forstanderstillingen.

Fri- og efterskolelærere, TAP (TAP = teknisk/administrativt personale) personalet og bestyrelsen havde derefter ansøgningerne til gennemlæsning, hvorefter man indstillede til ansættelsesudvalget.

Ansættelsesudvalget består af 2 friskolelærere, 2 efterskolelærere, 1 TAP personale, samt 5 bestyrelsesmedlemmer.

Ansættelsesudvalget indstillede derefter 6 ansøgere til bestyrelsen.

De 6 ansøgere blev indkaldt enkeltvis til et stormøde med skolens personale og bestyrelsen.

Da møderunden var afsluttet, skulle de 2 lærergrupper, TAP og bestyrelsen pege på den ansøger, man mente var mest velegnet til forstanderstillingen. Til alles store glæde og lettelse blev Finn Larsen enstemmigt foreslået.

Finn Larsen er på nuværende tidspunkt skoleleder på Fredericia Friskole. Familien består af Elsebeth, som også er lærer, samt 3 piger på 15, 6 og 4 år.

Finn Larsen blev enstemmigt godkendt på en ekstraordinær generalforsamling d. 24/10-89, og tiltræder 1/1-90.

Med ansættelse af Finn Larsen håber og tror bestyrelsen, at Ringe Fri- og Efterskole har fået en forstander, som kan give skolen inspiration og »nyt blod« til mange år frem i tiden.

Jeg vil her benytte lejligheden til at takke lærergrupperne, TAP, konstitueret forstander Poul Pedersen, koordinator Hanne Lohmann og bestyrelsen for den gode samarbejdsvilje og målrettede indsats, der har været ydet i det forløbne år.

Glædelig jul og godt nytår.

Jørn Knudsen

Flagskib – ikke slagskib

For nyligt udtalte vores undervisningsminister, Bertel Haarder, at efterskolen har overtaget posten som flagskibet blandt de skoler med hvilke vi har (et) lovfællesskab, nemlig højskoler, landbrugsskoler og husholdningsskoler. Historisk og elevmæssigt har højskolen haft denne position og forklaringen på ministerens nyudnævnelse skal nok primært søges i den øgede elevtilgang til efterskolerne. I statistisk tiårs oversigt for 1989 kan man således se, at elevtilgangen på efterskolerne fra 1977 og frem til i dag har været på 60% – vel at mærke i en periode hvor elevtallet i grundskolerne er faldet med 15% – alt i alt en imponerende statistisk.

I samme periode har højskolerne totalt set haft en stigning i elevtallet; men man kan registrere en faldende/stagnerende tendens fra 1982.

Mens vi således kan glæde os over denne store tilgang og interesse for vores skoleform, er der dog samtidig nogle tendenser der indbyder til nogen mindre begejstring: elevtilgangen har jo primært øget antallet af skoler væsentligt og hvor gruppen af de 14-18 årige i de sidste 10 år har ligget meget konstant, så slår det fornævnte lavere elevtal først nu igennem efterhånden som de små fødselsår-gange bliver 14 år og opefter. Af denne grund vil det blive sværere fremover at fastholde elevtallet. En anden ikke uvæsentlig faktor er mange kommuners anslag mod vore skoler i form af faldende tilskud til efterskoleophold – i enkelte kommuner er tilskuddet helt bortfaldet. Det giver, udover at det i al almindelighed bliver for dyrt at gå på efterskole, en alt for stor skævhed i rekrutteringsgrundlaget, idet en lang række forældre med mellemindkomster næppe får råd til at sende deres børn på efterskole. Det faldende børnetal kan vi ikke, i hvert fald på kort sigt, gøre ret meget ved, men hvad nedsættelse af kommunestøtten angår, så er det vigtigt for alle at forsøge at modvirke denne tendens også selv om den enkelte kommune skal spare på sine budgetter.

Når så dette omkring nogle af de ydre forudsætninger er sagt, hvordan står vi så rustet til at møde disse forhindringer. Der er flere ting, der gør at vi trygt kan gå fremtiden i møde. Først og fremmest skolens faste forankring i den grundtvig-koldske skoletradition, men også skolens status som tidsvarende og moderne skole, både hvad angår de fysiske rammer og undervisningstilbuddet.

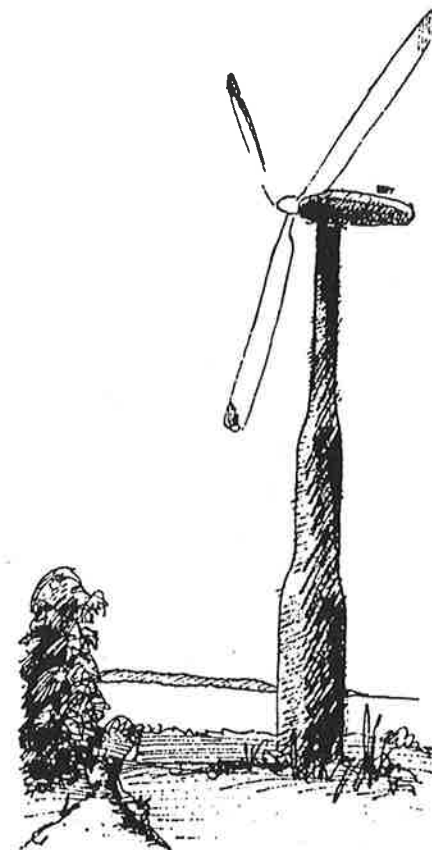
Der er måske nogle der med den seneste tids røre omkring skolen in mente vil finde det vel flot at give disse forsikringer. Der har nemlig ved et par lejligheder været forsøgt at tegne et billede af skolen, som et skib på slingrekurs: Ikke nok med at styrmanden efter kort tids vagt på broen havde valgt at afmønstre – nej også skibets kaptajn havde set sig nødsaget til delvist at forlade skuden. Når man siger dette så er hensigten jo at fortælle, at man er i havsnød og måske vil have svært ved at ride stormen af. Men billedet som nogen prøvede at fremmane fortjener at blive udbygget, og med lidt kreativitet er der et par muligheder: Den ene, men den har nok svært ved at samle publikum her indenfor friskolekredse, er den enkle at fartøjet er så moderne og veludstyret at man ihvertfald i en periode kunne slå automatpiloten til.

Den anden mulighed er i højere grad at gøre opmærksom på skibets øvrige besætning. Skibet er jo kun funktionsdygtigt når folkene på dækket og i maskinen (og kabyssen) er på deres poster, og når gasterne efter mange år i tjeneste er i stand til lejlighedsvis både at stå ved roret og stikke kurser ud. Der skulle således ikke være fare for slingrekurs, fordi kaptajn og styrmand midlertidigt har indledt vagtskifte. For at blive i billedet så er det vores håb at I gamle elever sidste år oplevede en sejlads, der fungerede efter rederiets sejlplan – dvs. at I oplevede et efterskoleophold, hvor I mødte et forpligtende fællesskab og hvor I, gennem de krav der blev stillet til jer, kunne medtage både nyttige kundskaber og gode oplevelser.

Vores nuværende elevhold har fået en god start og bortset fra den obligatoriske »krise« omkring efterårsferien har vi al grund til at være tilfredse med flokken. Forstanderansættelsen, der her i efteråret er foregået i kulisserne, har eleverne fulgt med interesse og vi

glæder os alle til at Finn Larsen i det nye år tiltræder forstanderstillingen. Med håbet om en lys fremtid for Ringe Fri- og Efterskole ønskes alle årsskriftets læsere en rigtig god jul og et godt nytår.

Ida, Esben, Anni og Poul

Hilsen til elevskriftets læsere

Da jeg 1/1 1990 tiltræder stillingen som forstander ved Ringe Fri- og Efterskole, skal jeg kort præsentere mig selv. Jeg er 36 år, født, opvokset og det meste af tiden bosiddende i og omkring Kolding. Min familie består af Elsebet (lærer) og vores tre piger Line, 15 år og på efterskole, Anne, som går i 1. klasse, samt Marie som bliver 5 år.

Min baggrund er bl.a. 11 år inden for efterskoleverdenen som lærer og derefter 1½ år som skoleleder på en friskole. At jeg er blevet inden for de frie skolers verden er ingen tilfældighed. Her ligger muligheden for at skabe en skole med udgangspunkt i eleverne, en skole med oplevelser og engagement. Men her ligger også forpligtelsen til, selv om et sandt uvejr af forringelser skyller ned over os i øjeblikket, at bestandigt søge nye veje, ikke for at kassere det gamle, men for at blive bedre, vide mere, for at holde skolen levende, for at holde debatten i gang, for at udvikle. Og ingen har som de frie skoler muligheden for dette, derfor også forpligtelsen.

En anden stor styrke er nærheden. Det at vi aldrig bliver flere end at ingen bliver overset, alle kender navnene på alle andre på skolen, ingen kan ubemærket være ked af det eller have en dårlig dag. Omvendt kan ingen gemme sig eller unddrage sig krav om deltagelse. Det bidrager i høj grad til et forpligtende fællesskab. Dette fællesskab skal også styrkes gennem samlinger og fælles oplevelser for alle på tværs af alder og klasse.

Fortællertimer, morgensang, aften- og week-end-arrangementer er derfor vigtige og bør fastholdes og udvikles. At møde andre mennesker, der har noget på hjerte, som er engagerede, vil altid sætte spor. Gennem sådanne møder og konfrontationer og gennem det daglige møde med engagerede lærere, der tør have en holdning og en mening, skal eleverne lære engagementet at kende og dermed også et væsentligt element i det, der kan kaldes livskvalitet. De skal se at engagerede mennesker er de mest tilfredse, og samtidig de, der flytter mest, rokker ved mest og i det hele taget påvirker mest. Om det er i

græsrodsbevægelser, foreningsliv, politik eller religion at engagementet skal bruges, er skolen uvedkommende, hvis vi blot er i stand til at påvirke i den retning, at de lærer engagementet at kende som noget værdifuldt.

Som i enhver anden »åbningstale« med hensigtserklæringer, skal »rigets« almene tilstand også kommenteres her.

Vi er nu blevet over 200 efterskoler i landet, og samtidig vil antallet af 14-18 årige falde drastisk i de kommende år. Derved vil den indbyrdes konkurrence mellem efterskolerne om at få fyldt skolerne blive skærpet. Flere og flere meldinger tyder på, at eleverne i større omfang end før lægger vægt på faciliteterne, når de skal vælge skole. Derfor bliver det nok nødvendigt at bruge en del af vore midler i de kommende år til moderniseringer.

For friskolens vedkommende er der sandsynligvis også ændringer på vej. Emner som skolepasningsordning, 8. klasse og klassestørrelse rumsterer i øjeblikket, uden at der er taget endelig stilling til noget. Når man samtidig tænker på den forholdsvis trange plads her, må der sandsynligvis og ske noget i den nærmeste fremtid.

Når man ser de to skolers situation i sammenhæng med de føromtaltede nedskæringer, står det klart, at skolens »korporånd« står for prøve. Man kan ikke »både og«, men må indse, at siger man ja til noget, koster det et andet sted. Vi må måske også bede om forældres og skolekredsens velvillighed, hvis vi beder om en hjælpende hånd. På den anden side er der nok heller ingen tvivl om, at hvis vi får planlagt dette på en god måde, vil skolen stå stærkt rustet til de kommende år.

Finn Larsen

Kære alle!

»Nye veje nye udfordringer«

At gå nye veje og møde nye udfordringer, se det er at leve! Går vi rundt i de samme spor og kun befinder os i det tilvante, da sætter vinterkulden ind og al vor kraft og initiativ visner bort. Altså – at leve er at virke og bestandigt at tage nyt land ind.

Efter 22 rige spændende år i et meningsfyldt fællesskab sammen med de unge og kollegaerne på Ringe Fri- og Efterskole, fandt vi tiden inde til at bryde op og påbegynde et nyt afsnit af livet. Det var slet ikke noget let skridt at gå fra borde! Men både hensynet til os selv på længere sigt, og af hensyn til skolen var dette skridt nødvendigt. Alt må som sagt have sin fornyelse.

Vi kom da heller ikke til at stå med tomme hænder, store opgaver er blevet os tildelt. Allerede i foråret 1988, fik jeg tilbud om at indtræde som medlem af »Det Ethiske Råd« Dette råd blev nedsat ved lov 4. juni 1987 og kom aktivt igang efteråret 1988. Instruksen til »Det Ethiske Råd« er at følge de nyeste teknologier indenfor lægevidenskaben, oplyse befolkningen derom og skabe debat om, hvor langt og på hvilke områder den bioteknologiske videnskab bør anvendes på mennesket.

Det er et fantastisk spændende område, at beskæftige sig med. Al teknologi er i dag imponerende og facinerende, men den rejser også enorme problem felter. Den største fare ved dens anvendelse er ikke mindst, når det drejer sig om den lægevidenskabelige teknologi, at vi bliver så imponeret af dens kunnen, at vi glemmer at tage højde for følgevirkningerne af dens brug. Udvikler situationen sig i den retning, taber vi let kontrollen over udviklingen, og da sætter kun fantasien grænser for, hvor menneskeheden havner! Opgaven er således intet mindre end at opfordre hele folket til at være vågen og stå vagt om, at forskningen støttes i at finde alle tilrådighedstående midler i kampen mod sygdomme, som plager menneskeheden. Men samtidigt, at ingen i disse bestræbelser taber det overordnede syn for men-

neskelivets værdighed. Det må aldrig ske, at mennesket blot betragtes, som et biologisk produkt!

Som I kan se, er dette en ny og betydningsfuld opgave at være med i. Det bedste ved denne nye udfordring er, at den er af samme art, som livet på skolen, nemlig at værne og oplyse om livets ukrænkelighed. Forskellen er blot, at nu er hele landet min skolestue, hvor det førhen var skolestuen, der dannede rammen.

I dette oplysningsarbejde gælder det hele tiden om at holde balancer mellem ikke at blokere for det livsfremmende og omvendt ikke at dyrke teknologien blåøjet hæmningsløs. Sagen drejer sig således om at benytte den teknologi, der til enhver tid måtte være os i hænde som et redskab brugt til gavn for menneskehedens sundhed og samtidigt sørge for, at teknologiens kunnen ikke afspores og bliver menneskefjendsk. Som I kunne læse årsskriftet fra sidste år, var en rejse til Argentina under forberedelse. Opfordret af »Dansk Argentinsk Forening« påtog jeg mig at skrive en beretning i bogform om de danskere, som er emigreret til Argentina. Vore forudsætninger for at løse den opgave er rimelige eftersom det vil være mange af jer bekendt, at Kirsten og jeg var lærefolk ved den danske kostskole i Carrallares i vore unge dage. En forbindelse som vi har fastholdt op til dato. At skrive en beretning af den art, som her påtaget, kræver imidlertid, at dokumentationsmateriale i tilstrækkelig omfang bliver indsamlet, og dette kan kun ske, hvor materialet findes – i dette tilfælde altså i Argentina.

Efter mange, grundige forberedelser startede vi på ekspeditionen den 25. oktober 1988, og kom tilbage til Danmark den 15. marts 1989.

På de ca. fem måneder kørte vi 25000 km. rundt idet mægtige og vidtstrakte Argentina. Landet er 70 gange Danmarks størrelse!

Gode venner derovre sørgede for, at der stod en velindrettet campingbus til vor rådighed. Denne bus var så vort hjem i det nævnte tidsrum og gjorde os helt frie og uafhængige på den lange rejse.

Naturligvis var rejsen undertiden særdels krævende, da vi passerede alle former for klima og natur, som nok ind imellem kunne sætte os på prøve! Mange velmenende mennesker havde da også advaret os mod alene at tage ud på et sådant eventyr. Det positive ved

at kaste sig ud i det uviste er for det første, at man må være forberedt på ikke at vide, hvad der vil ske og for det andet, at det viser sig, når det uforberedte indtræffer, at man så kan mere, end man tror! Nå, det vil føre for vidt her at komme ind på turens enkelte tildragelser. Men en tur gennem vældige busksteppe-ørkener – frodige landskaber, bjergegne og tropiske urskove er forlenet med mangeartede indtryk.

Een af de helt store oplevelser var at møde tidligere elever, som nu står midt i deres manddomsgerning. Disse gamle elever var spredt udover hele Argentina, og vi fik forbindelse og opsøgte mange af dem. Overalt fik vi en enestående modtagelse af dem og af andre nære venner. Kildematerialet, som det var formålet at få kendskab til, fik vi høstet i rigt mål i form af båndoptagelser, gl. breve, dagbøger og så videre. På det grundlag kan der komme en god bog ud af det, dersom forfatteren ellers viser sig duelig! Bogen ventes at udkomme foråret 1990.

Her kan I læse videre, hvis interessen haves. Evt. overskud af salg går ubeskåret under »Dansk Argentinsk Forening« administration til bl.a. at støtte unge dansk-argentinere på en dansk højskole.

Meget opfordret dertil fra venner i Argentina, er jeg ved at samle en gruppe mennesker herfra landet til en rejse derover fra først i november til ca. første december 1990. Da er det jo fin forsommer derovre. Danskerne i Argentina vil vil jo gerne have forbindelse med os landsmænd. Med alle udgifter betalt påregnes turen at ville koste ca. 2000 dollar. Men økonomien er svingende i Argentina så vi får se! Jeg har begyndt de spæde forberedelse til at få denne tur arrangeret. Den vil med garanti byde på det noget usædvanlige for deltagerne. Deltagerantallet må begrænses til at udgøre 40 personer af hensyn til bus og fly. Skulle nogen af jer være interesseret i en sådan tur, kan I forhøre jer nærmere hos mig. Som I nu vil vide, står tiden ikke stille her i vort lille, dejlige hus på Esketoften nr. 8 i Ringe!

Tak for mange hilsener og besøg her i årets løb. Alle er altid velkommen her også fremover. Det er så dejligt at møde jer ved forskellige lejligheder. Både I og vi står i det daglige nu udenfor Ringe Fri- og Efterskoles hverdagsliv. Men sikker er det, at de bånd der blev

knyttet der, vil aldrig bryde. Vi vil stå sammen om at styrke denne skole, der gav os meget. Stå sammen om de dygtige mennesker, som fører vor gamle skole videre og give dem mod til deres gerning for således at føre skolen ind i en ny stor fremtid til gavn for kommende elever.

Til jer og til tidligere kollegaer og medarbejdere sender vi ønsket om en rigtig glædelig jul og et godt nytår.

Mange hilsner fra hele fam. Kjær.

Skoleåret 1988-89

- 14/8 Godt 100 elever ankommer med deres forældre. Efter indkvartering og kaffe drager forældrene hjem, og de lidt generte unge bliver overladt til skolen med dens ansatte. Stemningen var allerede noget lettere ved aftenpisningen.
- 19/8 Den 1. uges strabadser afsluttes med hyggelige lærerbesøg.
- 25/8 Efterskole- og friskoleelever samles i salen til fællesarrangement med en tryllekunstner, der underholdt i et par timer.
- 27/8-28/8 1. blive-week-end. Vi høstede på gammeldags vis på gården samt forberedte andre gøremål. Lørdag aften var der selvfølgelig høstfest som afslutning på dagens slid. Søndag aften så vi filmen: »Ballerup Boulevard«.
- 13/9 Vi deltog i efterskolernes »Åbent Hus« arrangement. En stor ros til vores elever, som var gode til at vise gæsterne rundt.
- 28/9 Sdr. Nærrå Efterskole var på besøg. Vi blev alle underholdt af gymnasieelever, som sang sange fra deres forestilling »Tegn & Tunge«. Senere på aftenen blev der diskot op til dans af Janus's diskotek.
- 29/9 Vi drog alle afsted ned til Ringe Biograf, hvor vi så »Et råb om Frihed«. En berigende, men barsk oplevelse.
- 2/10 Vi afholdt forældredag om eftermiddagen, og om aftenen var der månedsmøde. Vores foredragsholder var Claus Kaas, valgmenighedspræst fra Sdr. Nærrå.
- 3/10 3 busser fragtede os alle til Nordfyns Ungdomsskole. Vi blev taget med på en rundvisning, og derefter så vi eleverne opføre en musical. Aftenen sluttede med diskotek for de danseglyde.

- 10.-14/10 Skolen blev halvtom, idet alle 10. klasser var i praktik. 8. og 9. kl. havde normal skolegang, de heldige asener!!!
- 17.-21/10 Vi holder os alle en velfortjent efterårsferie.
- 25/10 Hjemly Efterskole har inviteret os til en hyggelig fest-aften. Efter elevunderholdningen, var der dans i salen.

- 19.-20/11 Traditionen tro afholdes der »HØJSKOLEWEEK-END«. Der blev arbejdet med mangt og meget – og spist megen god mad. Foruden at arbejde på forskellige hold, var der også litteraturforedrag, fællessang, folkedans og almindeligt, hyggeligt samvær. Søndag eftermiddag tog gæsterne hjem og vi kunne med tilfredshed se tilbage på en vellykket week-end.
- 21/11 Anderledes-dag, hvor der blev lavet juledekorationer samt bundet krans.
- 24/11 Vi var alle inviteret til Sdr. Nærrå Efterskole for at se deres elever opføre en »Rock-Opera«. Efter hjemkomsten gjorde alle rent, hvorefter man drog på forlænget week-end.
- 5/12 Vi aflyste et par undervisningstimer og klippede i stedet julepynt, så vi kunne gøre skolen jule-hygge-lig.
Vi elsker at jule, så der var gået nisseri i os alle – der skete de særeste ting, og en del fik nogle søde små breve med forunderlige ting i. Årets tips-kupon bliver påbegyndt, og man kunne bl.a. se Asger Madsen på balancebom. Desuden var der tovtrækkeri, volleyball og meget andet i løbet af måneden.
- 9/12 Julemødet blev afholdt med forældre og elever. Vi hørte kor og julehistorie, så drama-stykke og folke-dans. Aftenen blev afsluttet med bl.a. Lucia-optog.
- 13/12 Kl. 6 vækkedes eleverne på sengen af Lucia-pigerne. Lærerne serverede boller og cacao på værelserne. Der var mange elever, der ytrede nogle halvkvalte lyde under dynerne om, at sådan skulle det altid være.
- 15/12 Efterskolens elever var inviteret til at se friskoleeleverne opføre årets julestykke i skolens hal.
- 20/12 Efter indtagelse af en lækker julemiddag kørte vi i bus til Odense Teater, hvor vi så »Nøddebo Præstegård«. Og så var vi endnu engang i julestemning.
- 21/12 Vi tog afsked med hinanden for at drage hjem på jule-ferie. På gensyn i det nye år, nærmere bestemt d. 4. jan.

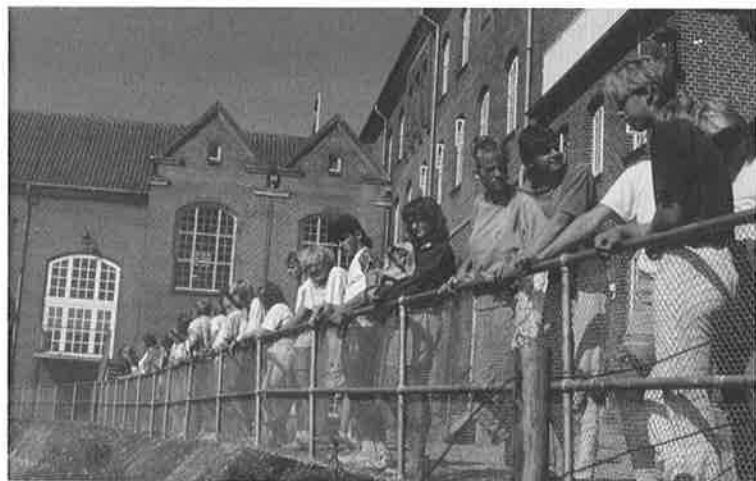
- 12/1 Sammen med friskolens elever afholdtes om formiddagen et fælles arrangement med bl.a. en meget lang kædedans, (kæden, altså).
- 14.-21/1 Alle stod forventningsfulde i gården med alle deres pakkede kufferter. 3 busser var parat til at køre os til Rauland i Norge, hvor vi skulle afprøve ski-sporten i en hel uge. Men ak og ve. Vejr-guderne var os imod. Vejret var stort set som her. Lidt tøj og megen sjap. Næsten ingen sne. Men – men – men. Vi var ikke så nemme at slå ud. Med lidt ekstra buskørsel fik vi et par rimelige ski dage ud af det. Og humøret fejlede ikke noget rundt omkring i de hyggelige lejligheder på hotellet. Kan nogen mon huske, da alarmen lød og vi troede der var opstået stor-brand, men hvor det så bare viste sig at være Stine, der øvede sig i kogekunsten?
- 29/1 Månedsmøde med Helge Norholdt, der viste lysbilleder og fortalte om Sirius-patroljen.
- 30/1 Vi fik den gode nyhed at Solveig har fået en lille pige.
- 3/2 Skolen afholdt den årlige vinterfest for nuværende og sidste års elever. Der blev snakket, spist og danset en masse.

- 4/2 Bente og Lars samt elever tog til Viborg gymnastikhøjskole for at lave gymnastikopvisning.
- 13.-17/2 Alle 10. klasser samt adskillige lærer og Peter Damm Ottesen øvede teater hele ugen. Der blev syet kostumer, bygget scene, lavet rekvisitter og meget andet. Fredag eftermiddag opførte vi så vores Brecht-Cabaret for ca. 200 tilskuere fra omkringliggende skoler/højskole.
- 20.-26/2 Vinterferie.
- 12/3 Forældredag som blev afsluttet med en flot gymnastikopvisning af alle eleverne.
- 14/3 En musikgruppe fra Vestbirk Ungdomsskole gæstede os, og underholdt os med musik i en time.
- 16/3 Vi deltog i det traditionsrige Ringe-stævne, hvor vi bl.a. bidrog med vores gymnastikopvisning. Senere på dagen var der stor fællesspisning og diskotek.
- 19/3 Vi medvirkede i et stort gymnastik-stævne i Ringe-hallen. Mange blev imponeret af vores store holds opvisning.
- 22.-27/3 Påskeferie.
- 30/3 Der var afgået invitation til Hjemly Efterskole, som

kom og deltog i et karneval. Eleverne havde selv arrangeret denne festaften, og der var blandt andet mange flotte og fantasifulde udklædninger. Samba-rytmerne genlød overalt på skolen, og der blev danset ivrigt i salen.

- 6/4 Et hold friskole-forældre opførte teaterstykket »Mordet på Hoppenfeldt« for os i salen.
- 10/4 En gruppe af eleverne var aktive i et korstævne i Tommerup, og om aftenen var alle med og se arrangementet.
- 11/4 Besøg på Sdr. Næra Efterskole, hvor vi bl.a. spillede den traditionelle volley-balkamp. Resultaterne kan vi ikke »huske«!!! Senere på aftenen blev der disket op i gymnastiksalen.
- 26/4 Vi øvede Brecht-Cabaret hele dage, og om aftenen blev der afholdt Melodi Grand Prix i onsdagscafeen. Mange morsomme indslag blev belønnet med langvarige klapsalver.
- 28/4 Forældrene så os opføre Brecht-Cabaretten. Koret gav også en prøve på deres kunnen med deres »Tommerupsange«.

8.-12/5
25/5

De skriftlige prøver blev afholdt.

Nordfyns Ungdomsskole var på besøg hos os. Eleverne viste rundt og derefter opførtes: »Brecht-Cabaretten«.

27.-28/5

Elevmøde. Lørdag eftermiddag viste eleverne gymnastik på plænen. »Brecht-Cabaretten« blev opført for sidste gang. Sidst på aftenen blev der danset til diskoteksmusik. Søndag formiddag spillede gamle og nye elever fodbold mod hinanden. Kampen endte som en ren farce da dommeren og en ukendt mandsperson pludselig fik serveret kaffe midt på banen. Efter »kampen« samledes vi i gymnastiksalen hvor Kirsten + Kjær viste lysbilleder fra deres spændende Argentnatur. Efter middagsmaden drog gæsterne hjem igen, og eleverne havde arrangeret et alt-mulig marked på plænen. Vi mindes især Torben N's handelstalent.

30/5-2/6

De mdt. prøver afvikles.

12/6-15/6

Lejrskole på Gudenådalens Efterskole.

16/6

Sidste aften på skolen bød på forskellige indslag. Rock-orkestret sørgede for en god stemning fra starten af, da de spillede nogle gamle, gode rocknumre. Derefter forvandlede gymnastiksalen til »Den gamle Pavillion« – lærerne sørgede for sang, musik og forfriskninger. Ellers forløb aftenen med dans, snak, mindebøger og bål på gården.

17/6

Afslutning fra kl. 10-12. Der blev danset folkedans, talt lidt, grædt lidt, og så farvel og tak for et godt skoleår. Håber vi ses til vinterfesten!

Anni & Anne

Uffes tale ved skoleårets afslutning

Det sker af og til i livet, at man må gøre status, lægge plusser og minuser sammen og simpelt hen gøre op, hvad resultat man er kommet til netop her og nu. Den slags må man løbende gøre i enhver virksomhed for at vide, hvor man står, om det er tiden at foretage flere investeringer eller besparelse. Sådanne og lignende beslutninger kræver, at nogen er ansvarlig, tager fat i en given situation og siger: »Sådan og sådan gør vi«. På helt tilsvarende måde er hver enkelt af os virksomhedsledere, og vi må fra barndommen, gennem ungdommen, i højere og højere grad lære at tage ansvaret for egne handlinger ud fra en fornuft – en afvejet hensyntagen, sund fornuft – set både i forhold til vor egen livssituation og ud fra vor fælles referenceramme inden for vor egen personlige virksomhed.

Vi har nemlig i vore dage, på tærsklen til årtusindskiftet, som alle taler mere og mere om, fordi det ikke ligger ude i en fjern fremtid, men netop rykker nærmere dag for dag, og pludselig er det på samme måde som enhver ny dag, et større ansvar hvilende på vore skuldre, fordi vi lever i en tid, hvor velstand og forbrug er to uadskillige faktorer.

Vi fødes uden selv at have den mindste indflydelse på det, og om vi fødes til at leve et liv i rigdom eller fattigdom, som sort eller hvid under politisk undertrykkende diktatur eller liberalt demokrati, er livet en gevinst, som skal få os til at undres på grund af sin mirakuløse virkelighed. *Det er virkelighed, at du lever, og her og nu at du har et skoleår på Ringe Efterskole bag dig og fremtiden foran dig.* Det kan næsten ikke blive bedre her på denne solbeskinnede juni-dag. Vi lever heldigvis i en tid, hvor snakken om at melde sig ud af samfundet er forstummet – det gjorde man – eller i hvert fald demonstredede for og talte om – i slutningen af 60-erne og følgende tiår. Man skal stille spørgsmål, tage ansvar og arbejde for, at det der er godt for dig nu, også vil blive til gavn for dine børn.

I ved, at jeg har fortalt jer, hvor ressourcebevidste vi alle var – og

stadig bør være – så meget, at vi samlede papir til genbrug, benyttede plastic, som kunne forgå i naturen og, at vi havde »billøse søndage«. *I ved*, fra bl.a. de nyheder, vi i fællesskab har lyttet til og drøftet, at den største, snigende trussel mod mennesker og dyr er miljøforstyrrelser forårsaget af vi mennesker f.eks. fældningen af regnskoven, jordens store iltproducerende lunger. *I ved, at samfundets fremtid er det, vi gør den til*, og vi gør klogest i at holde os til de livsbekræftende værdier og holdninger.

Hertil hører, at vi forstår betydningen af, at vi lever i en helhed, og at der der sammenhæng mellem menneskene, mellem nationerne og naturen. Samfundets og klodens liv afhænger af vor fælles indsats. Vi har pligt til at sørge for fællesskabet – *vi er hinanden nærmest.*

Fællesskabet i dagens samfund har lidt skade. Dets fremtid afhænger af dig og mig. Du og jeg har altså noget at leve for. Vi er ikke bare til for vor egen skyld – de andre har brug for os, og vi har brug for dem. Det, I har lært om fællesskabets betydning i det forgangne skoleår, skal I bygge videre på og bruge til gavn og glæde for andre. Fortæl, hvor dejligt det er at gå på efterskole, og glem ikke at fortælle, hvor surt det ind imellem kan være – så surt, at der ikke var andet at gøre end ringe hjem og læsse af på dem, der nu måtte lægge øre til. Det var næsten altid mor eller far – jeg synes, I forældre fortjener stor ros, fordi I ikke gav efter, men lyttede og støttede, sådan, at jeres søn eller datter kom igennem sin krise – (for dem er der altid nogen af på efterskoler) – og i dag står bedre rustet end nogensinde, til at tage fat på nye opgaver.

I overvandt jer selv, fik en sejr, og det er det, vi fejrer i dag. For det er jo egentlig en festdag, selv om den bærer det vedmodige over sig, at nu er det fællesskab slut, og aldrig vil vi alle blive samlet igen. Det modner og gør stærk. Tænk på, hvor enestående en oplevelse, du har haft, du har lidt en smule, vel mest i begyndelsen, af savn efter forældre og kammerater, men netop når du mærker, at du lider, føler du, at du lever.

På samme måde forholder det sig med glæden, og I har med garanti glædet jer til at skulle tilbage til skolen efter en weekend eller en ferie.

Intet er så velkendt som glemsel, påstår den danske forfatter Ebbe

Kløvedal Reich, og han har i hvert fald ret så langt, at vi heldigvis hurtigst glemmer det ubehagelige og triste og bevarer det lyse og positive i mindet – ja, det har endda en tendens til at komme i forgrunden og blive forstærket. Netop derved bliver et efterskoleophold til en byggesten – et fundament for livet videre frem.

Vi mener at kende os selv, har en forestilling om, hvordan vi selv er, altså hvordan vi tror, at andre oplever os. »Er jeg smart nok, klog nok, er jeg en god kammerat, kan de andre lide mig, o.s.v.« Spørgsmål, som hvert enkelt ungt menneske stiller sig selv og håber på at få bekræftet positivt.

Jeg sagde til jer, at jeg tror på jer, og jeg tror, at vi hver især er nødt til at lægge en masse af vore fordomme fra os. Vi må begrænse vores hang til at dømme andre.

Der forskes utrolig meget i mennesket hjerne – venstre og højre hjernehalvdel, ja det påstås, at hukommelse ikke eksisterer, at tale om intelligens er noget vås, og at intelligenstest er det rene svindel. »Børn er ikke mere fantasifulde end voksne!« »Det er noget pjat, at nogen skulle være født klogere end andre!« »Hvor meget kan du huske fra din skoletid? Er det ikke spild af tid at bruge så mange år på noget, man bagefter ikke kan huske, og dermed ikke bruge til noget?« Hjernens naturlige arbejdsmetoder er at tænke i billeder – at se det for sit indre blik – og det synes jeg lyder fornuftigt.

Konklusionen er, *at du kan, hvad du vil, og at du er, hvad du tænker*. Sådan vil jeg gerne, at I skal gå herfra i dag, med mindet om den bedste tid på Ringe Fri- og efterskole, hvor vi er sikre på at have givet jer yderligere en dimension til bevidstheden om, hvad I kan og er, et tilhørsforhold i kraft af, at I altid vil være en del af skolen her, og troen på, *»at du kan, hvad du vil.«!*

Tak for året, der gik, held og lykke frem over.

Uffe Østergaard

Til minde om Karsten Elbæk

Budskabet om en nærstående eller en vens død rammer os hver gang som et lammende nakkedrag. Hver gang det sker, står vi lige uforberedte og lige magtesløse. Ved graven må vi tie!

Således var det da også, da vi modtog budskabet om Karsten Elbæks død. Skønt følgende og kendende hans korte, uheldelige sygdomsforløb var meddelelsen om hans død efter et kort ophold på Ringe sygehus ufatteligt. Karsten huskes af elevholdet, det år, han som lærer virkede ved Ringe Fri- og Efterskole, som et glad, hjælpsomt og initiativrigt menneske. Ligeledes huskes han af mange unge over hele Sydjylland for et aktivt lederskab og en energisk indsats til fremme for det gymnastiske ungdomsarbejde. Alle blev i mødet med Karsten smittet af hans glade, hans åbne og tillidsfulde væsen. Hans karakter og holdning stod for det tillidsfulde og fremadrettede livssyn.

Alt for ung blev han indhentet af en uheldelig sygdom. Men til trods for, at han var bekendt med sygdommens art, fastholdt han viljen og troen på helbredelse til det sidste og afdækkede herved yderligere at være i besiddelse af en stærk, menneskelig personlighed.

Karsten er at ligne ved naturens blomsterflora, der i al sin pragt udfolder sig til fryd for øjet i den korte sommertid – for så med eksplosiv kraft i efteråret at blomstre til afsked!

Når kirkeklokkerne ringer til højtid og til død, er grundtonen uforanderlig og tilsiger os det håb, at vi skal leve, om vi end dør. Således vil også Karsten leve videre her i et levende minde, der vil tjene til, at Gitte og deres lille søn på deres videre vej vil være i besiddelse af et grundlag at bygge tilværelsen på, som ikke smuldrer. Og vi andre, hans venner og bekendte, vil drage den lære, at livet er kostbart, thi det afhænger ikke af dets længde, men at dets brug, hvad vi får at betyde!

Æret være Karstens minde.

Gunnar Kjær

Lys og mørke

»Mørket er ikke så mørkt, som det synes,
den dag, da glæderne ødes,
når blot man erindrer
det er i mørket
morgenrøden skal fødes«.

Ovenstående digt har Kjær citeret for mig, ikke én, men mange gange. Det passer også udmærket til hele hans livssyn, den ukuelige optimisme, som han heldigvis har smittet mange af os med.

I øvrigt ser vi ikke meget til Kjær på skolen. På grund af, at han har »trappet ned«, har han styrtende travlt med foredrag og anden oplysende virksomhed!

1. august 1988 blev Kirsten og Kjær afløst som forstanderpar af Soffia og Uffe Østergaard.

Både de og vi havde store forventninger, men som nok en del af jer har hørt eller læst om, gik det slet ikke, som vi havde regnet med. De valgte at forlade os allerede efter et år og har nu fået stilling som forstanderpar i Jylland, på en ny sløjdefterskole, der starter til august 1990.

»Mørket er ikke så mørkt, som det synes...«

I mellemtiden har Poul været den ansvarlige leder, og vi må sige, det går godt! Eleverne er glade, og det smitter selvfølgelig af på os andre!

Skolen har allerede lange ventelister til 90/91, det gælder både fri- og efterskole.

Til nytår tiltræder Finn Larsen, som er/har været leder af Fredericia Friskole. Han kommer jævnlig på skolen og deltager i planlægnings- og budgetmøder m.v. Vi tror, Ringe Fri- og Efterskole kommer ind i *den* daglige gænge, som I kender så godt!

*Kærlig hilsen og god jul!
Birgit (på kontoret) Aagaard*

Højsommer

Nogle gange når man læser bøger støder man på en, der på glimrende vis udtrykker mange af ens meninger og tanker men på en helt utrolig og præcis måde

Sådan en bog er Troels Kløvedal's Højsommer.

Her er et lille uddrag og kunne jeg, gjorde jeg gerne ordene til mine.

*God læselyst - glædelig jul
Irene, Ole, Anne og Karen*

Da jeg sent går hjem til hotellet, kommer nordlyset susende i hvide og irgrønne gardiner, en svag gul stribe skimtes i midten. Jeg ved fra mine lærebøger i nautisk meteorologi, at nordlyset opstår firetyve timer efter, at der har været solpletter på solen, eller rettere en slags atomsprængninger i solen overflade. Det sender bølger af lys ned mod Jorden, hvor det rammer Van Allaen bæltet, der så trækker svingningerne ned mod Jordens poler, hvor de bliver synlige. Det ser vidunderligt ud, igen og igen kommer de tunge gobeliner krydsende under polarnattens stjernebilleder.

Og så siger folk de keder sig, tænker jeg. Det kunne jo også være det var, fordi de var enten håndværksmæssigt eller intellektuelt dovne, og i stedet hellere vil til bingospil, se serier eller børnehaverlege i uendeligt fjerne fjernsynsudsendelser, der i alle tilfælde ikke har det fjeneste med deres eget liv at gøre. Hva' Fanden, folk kan da kede sig som de har lyst til, men hvorfor skal de også brokke sig over det. Hvis folk keder sig i deres liv, hvad flere og flere jo siger de gør, hvorfor laver de det så ikke om, ved simpelt hen at begynde at leve på en anden måde. Menneskenes liv på Jorden og i Danmark er jo ikke forudbestemt til at være, som det er lige nu. Det er menneskene selv, der laver det samfund de er i, og samfundet begynder dér hvor den enkelte har en forestilling om, hvordan han/hun vil leve sin tid på Jorden. Det kan der være store omkostninger ved, men det er først ved at betale den pris, og den er der ikke nogen størrelse på, at man kan begive sig ind i eventyret.

Eventyret betyder, at man begiver sig ind i noget fremmed, at man føler på noget ukendt. Eventyr er det modsatte af tryghed. Måske slår eventyret igen og giver skrammer, ja, måske sår, men det bekræfter, at man er helt levende. Måske ser man ind i døden, får et iskys af angsten, men ovenpå igen føler man måske, at man er levende, at man sanser, men kedeligt bliver livet da for Fanden aldrig. Måske kan halvfarlige rejser i det tyvende århundrede bruges til at give folk

lidt identitet. Give dem lidt idé om, hvad deres eget liv er værd, når det sættes lidt på spil ved at gøre noget farligt. Kærlighed betyder ikke bare, at man holder af andre mennesker, børn, dyr og planter. Det betyder også, at man holder så meget af det hele, at man tør sætte det på spil for at gøre det spændende for sig selv og andre. Slå op i hvilken som helst avis, og halvdelen af den handler om tryghed, eller om at den er ved at blive taget fra den enkelte eller fra hele samfundet.

Vi søger tryghed til ulidelighed, men livet snyder os alligevel, fordi vi ikke kan forsikre os mod døden. Derved bliver døden gemt væk, og dermed også livet, fordi det er dødens modsætning. Kun ved hele tiden at holde sig bevidst, at man kan dø i morgen, om en uge, om et år, er både livet og døden blevet til at leve med. Alt andet er kedeligt og trælleagtigt.

At være en fri mand og en fri kvinde, der er hvad livet handler om. I gamle dage kunne man jo gå i krig, med det er trods alt blevet for farligt på grund af de moderne våben. Krig er blevet til truslen om gensidig udslettelse, og derfor må alle våben væk, men hvordan får man et firma som militæret, der har eksisteret i tusinder af år, til at nedlægge sig selv? Det kræver vækst som alt andet i samfundet. Det er dumt og dødsensfarligt, og det eneste embleme jeg nogen sinde har brudt mig om at bære, er *Aldrig mere Krigs* knækkede gevær.

Det sidste jeg gør, før jeg lader denne vidunderlige dag slutte, er at åbne vinduet over min seng. Jeg drikker den kølige grønlandske luft ned i lungerne og tænker, at det ville egentlig være en helt god dag at dø på.

Vi lever i en pluralistisk tid, hvor alle autoriteter falder. Dronning Margrethe's bag fotografert i en situation, hvor dronningen er på vej ind i en bil, vises til en pressefotografisk konkurrence sat op ved siden af et billede af en gris også set bagfra. Nogle af os forarges, de fleste er ligeglade, men nogle føler det også som en befrielse. Det at være kongelig er ikke længere ensbetydende med en urørlighed, som er anderledes end alle os andres. På andre områder falder autoritetstroen og absolutterne også. Videnskaben er således heller ikke, hvad den har været. Vores sansers brug og fornuften har ikke givet os de objektive eviggyldige sandheder, vi troede eksisterede. Vi har i stedet opdaget, at de resultater, vi har fundet frem til, er for snævre. De handler oftest kun om enkelte smådele af virkeligheden og udelukker derved andre dele af virkeligheden og nogle gange direkte modsiger dem. Desuden har vi fundet ud af, at forudsætningen for at kunne observere virkeligheden, nemlig at vi selv er udenfor, ikke holder. Virkeligheden er ikke kun noget udenfor os selv, og derfor vil vi selv være med i og påvirke enhver observation af den.

Vi lever således i et tomrum uden absolutter. »Gud er død« for længe siden, og nu er videnskabens eviggyldige sandheder også blevet afsløret som indskrænkede og aldrig eviggyldige. En konsekvens af tomrummet bliver, at uden absolutter at handle i forhold til bliver alle handlinger ligeværdige, hvor handling gælder lige meget og er dermed ligegyldig. Freud beskrev denne negative side af bevægelsen

væk fra absolutterne: Først troede vi, at vores verden var centrum i universet. Solen kredsede omkring jorden, og Gud havde skabt jorden som noget særligt. Denne illusion fik Kopernikus ødelagt i 1500-tallet, ved at beskrive jordens bane omkring solen og månens omkring jorden. Siden har vi ment, at mennesket var centrum og det mest betydningsfulde af alt. Menneskets sanser kunne observere alt og fornuften forstå alt. Freud mente, at også dette var en illusion, fordi mennesket nu ikke længere er »Herre i eget hus«.

Hvad sker så? Vi kan vælge at se disse opdagelser som katastrofer. Hvis ikke der er noget, der bare er rigtigt og/eller absolut sandt, er der ingen mening med noget, og vi kan lige så godt opgive det hele. Vi kan også vælge at se det hele som en befrielse. Endelig er vi frie til ikke at tro på lægernes eviggyldige sande observationer af menneskets fysik som et sandt billede af hele mennesket, og har lov til at tro på, at mennesket er andet end summen af de enkelte dele. Vi har lov til at følge intuition og spontane ideer uden at skulle overveje, om det vi gør, er gyldigt videnskabeligt, og uden hele tiden at skulle overveje handlinger i forhold til en beregnet konsekvens. Vi er således frie til at leve det liv, vi nu engang gør, på den måde, det nu passer os.

En del af eller et supplement til den postmodernistiske måde at tænke på er holismen, der også kaldes helhedstænkning, som vi kender det fra det populære politiske begreb: helhedsløsning, eller for den mere mystiske del af holismen, New-Age, som vi kender fra begrebet New-Age-musik. Kært barn har mange navne, men her vil jeg nøjes med at kalde det holisme. Begrebet holisme går helt tilbage til 1926, hvor en hr. Smits lancerede det. Men bevægelsen stammer fra den amerikanske vestkyst i 70'erne, hvor den blev kendt under sloganet: »Helhed er mere end summen af delene«. Holisme kan beskrives med en betegnelse, som Helmut Friis anvender om postmodernisme, nemlig: »totalt inklusiv åbenhed«. Et sådant udslynget slogan lyder kryptisk, men meningen er, at holisme i modsætning til de gamle måder at tænke på ikke forsøger at finde absolutte sandheder, som alt kan ses i forhold til, men i stedet søger at få det hele med. Holismen vil således ikke som den gamle absolut sande forstandsmæssige tankegang reducere virkeligheden. Den vil f.eks.

ikke udelukke følelserne som dele af virkeligheden, der ikke kan tages alvorligt, fordi de ikke er forstandsmæssige, men vil i stedet søge at forene videnskab, følelser og moral som dele af den samme sande virkelighed. En følge af denne søgen og stræben efter helhederne er at denne har en tendens til at udvikle sig i stadig mere udviklede former.

Den holistiske tankegang viser sig indenfor flere områder, således bl.a. i forbindelse med videnskabelig tænkning, hvor den i visse kredse er en hel videnskabelig vækkelsesbevægelse. En af de mest berømte eksempler på, at videnskabsmænd har taget tanken op er Fridjof Capra, der med bogen »Fysikken Tao« blev næsten mere end verdensberømt. Hans opdagelse er bl.a., at videnskabens og mystikens tankegang slet ikke er så forskellig, som vi almindeligvis opfatter dem. Videnskab og mystik taler begge om »at få indsigt« og »oplysning«, og mystisk erfaring og videnskabelig eksperiment kan forstås som paralleller, da begge bygger på iagttagelser, der tolkes og udvikles enten til videnskabelige modeller eller mystiske myter og metaforer. Andre videnskabsmænd, der ved deres tanker kan siges at arbejde indenfor holismen, er f.eks. Niels Bohr, der søgte at overføre hans opdagelse af komplementaritetsteorien (= at en elektrode i et atom både må være en partikel og en bølge på en gang) til andre dele af menneskets virkelighed. Nævnes skal også tanker omkring hjernen som et holografi, hvor hver del af hjernen indeholder alle dele af hele hjernen.

Holisme er altså noget, der tages alvorligt indenfor visse grene af videnskaben, og anvendes som et forsøg på at komme ud af den fornuftshærgede indsnævring, som videnskaben ellers lever i. Virkeligheden er andet end målbar materie, derfor må videnskaben også være det. Det er i sig selv meget spændende at beskæftige sig med. Men et andet område, hvor holismen også viser sig, er indenfor mystikken. Holisme er som vist at forsøge at forene flere sider af virkeligheden, som tidligere er blevet delt. I mystikken er det mennesket, der er emnet, og holismens opgave er følgelig at forene de forskellige dele af mennesket til en helhed. En holistisk mystik vil således se mennesket som et hele bestående ikke af en sjæl og en krop, men en slags flydende masse af sjæl og krop, hvor de to dele ikke kan

deles eller har forrang for hinanden. Sjæl og krop eksisterer ikke, men en dynamisk helhed, hvor helheden ikke er en sum af alle delene, men noget mere. Dette harmonerer godt med vores tidligere protest mod lægevidenskabens kropsliggørelse af mennesket og synes at være et brugbart alternativ.

Hermed har jeg præsenteret et meget stort emne, som der allerede er skrevet tykke bøger om, på en meget lille plads. Mit formål har været at fortælle, at det ser ud til, at der sker noget dramatisk i vores forståelse af virkeligheden i denne tid. Når vi føler, at verden er ved at gå i opløsning og vi ikke kan overskue situationen, er det ikke bare vores egen personlige fornemmelse, men også et udtryk for, at vores virkelighedsforståelse i almindelighed er ved at vende fra den fornuftsprægede tankegang til noget andet. Indtil dette andet bliver fundet og falder på plads, befinder vi os i et tomrum med et hav af bud på fremtidens tankeverden. Holismen er et af disse bud, som allerede mere eller mindre er begyndt at vinde indpas i vores måde at tænke og handle på.

Glædelig jul og godt nytår.

Ingeborg Sebbelin

En tur til Schweiz

I efteråret 1989 fik Folmer og jeg et tilbud om en tur til Schweiz, hvilket vi synes lød så spændende, at det kunne vi ikke sige nej til.

Turen var tilrettelagt, dels som en studietur inden for landbrug, med hovedvægt på kvægavl, og dels som turisttur i 4 dage, med ca. 80 deltagere fra hele landet.

Vi fløj fra Kastrop, og efter 2 timers flyvning landede vi i Zürich, hvorfra turen gik videre i bus, og vi nåede allerede den første dag at se 3 landbrug.

Til kort orientering er Schweiz på størrelse med Danmark, men kun ca. 10% af landet dyrkes, mod 75% herhjemme. Der er 6.5 mill. indbyggere og heraf 15% indvandrere.

Ca. 65% af befolkningen taler tysk som hovedsprog, 18% fransk og ca. 12% italiensk.

Der findes 120.000 landbrug i Schweiz, hvoraf 80.000 er fuldtids-beskæftiget og ca. 40.000 deltidslandmænd. – Disse beskæftiger sig ved siden af landbrug med skovarbejde, drift på skilift, skiskoler m.m.

Folkestyret i Schweiz fungerer på en helt anden måde end her i Danmark. Landet er opdelt i 22 kantoner, der svarer nogenlunde til amterne her i landet.

Disse kantoner har et meget suverænt selvstyre på næsten alle områder.

Feks. er deres skolelov forskellig fra kanton til kanton. Dette er ved at være et problem. Tidligere blev man boende i den kanton, hvor man var født, men nu er de begyndt at flytte mere, og det giver helt klart nogle problemer i deres skoleform, når alle ikke er nået lige langt og har haft samme pensum.

Når der skal foretages store beslutninger kommer det ud til en folkeafstemning. Såsom militærudgifternes størrelse. Udførelsen af disse beslutninger bliver videreført af et forbundsråd, hvor medlemmer til dette er valgt af de enkelte kantoner.

En tur til Schweiz.

Men deres opgave er ikke at vedtage beslutninger, som i folketinget her i landet, men at sørge for at disse folkeafstemninger bliver afholdt.

Det første indtryk, man får af Schweiz er at landet er utrolig frodigt, og et meget rent land. Når man kører ad de store indfaldsveje ind mod byerne, ser man at græsmarken går helt ud til asfalten, og alle steder meget velklippet. Ingen steder ser man henkastet affald, og da slet ingen form for plastik i naturen, ej heller omkring gårde. Endvidere ser man heller ikke et sted, hvor der står ophugget gamle biler. – Staten giver stor støtte til vedligeholdelse af landbrug, men kræver så til gengæld, at de er holdt i en høj standard af hensyn til turisterne. – 26% af nationalindkomsten kommer fra turismen.

Vi fik da også lejlighed til at besøge en gård i Liechtenstein. – Det er et lille fyrstendømme mellem Schweiz og Østrig, med ca. 21.000 indbyggere, det er militært beskyttet af både Schweiz og Østrig, ligesom radio og fjernsyn er fælles med disse lande.

En spændende tur vi også havde, var en spadseretur gennem Aarekløften i Meiringen, syd for Luzern. Det var et bjerg der var kløftet, så der var ca. 20 m mellem de stejle lodrette bjergsider. Her var der

monteret en gangbro, så man kunne gå gennem den stejle kløft, med en stærk brusende elv, der løb igennem. En spadseretur på ca. ½ time, det var så storslået, at det ikke kan beskrives, men skal opleves.

Der var da også afsat tid til en tur med svævebane. Vi kørte til Schwagalpasset, hvorfra svævebanen gik op til Santisbjerg 2502 m højt. – Der havde været stillet store forventninger til denne tur, men desværre var det meget tåget, men vi fik alligevel, da vi kom op på bjerget en fornemmelse af den storslåethed det er at komme op i disse højder, og temperaturen var meget nær frysepunktet.

Så oprandt dagen, hvor vi skulle tilbage til Danmark igen, men vi var enige om, at vi havde haft en meget udbytterig tur, og jeg kan kun anbefale at tage en tur til Schweiz. Jeg mener, det er et land vi kan lære meget af.

De bedste ønsker om en god jul og et godt nytår.

Astrid Hansen

Gymnastik i U.S.A.

I oktober var jeg, sammen med Svendborg Amts Rep.-hold, på 3 ugers udveksling i USA. Turen var arrangeret af D.D.G.U og vores opgave var at undervise i gymnastik på forskellige skoler og give opvisninger.

Der lå et stort arbejde forud for turen. Der skulle trænes meget, fordi vi skulle lave et opvisningsprogram på 1½ time, vi skulle forberede undervisning af børn og unge i alle aldre, og endelig skulle vi forsøge at tjene nogle penge til turen.

Den 5. okt. stod vi i lufthavnen. Nu skulle vi afsted, kuffeterne var proppet med gymnastiktøj og bånd til at undervise efter. Efter ca. 10 timers flyvning stod vi i Washington, her blev vi modtaget af nogle familier, som skulle have os boende et par dage. Vi blev inddelt i to og to hos vores værtsfamilier. På hele turen var vi inddelt på denne måde hos forskellige familier, og det gav os god mulighed for at lære landets sprog og kultur at kende.

Efter 1½ dag i Washington kørte vi nordpå til Columbus i Ohio, det var en bustur på 14 timer, afstanden i USA er noget større end vi er vant til herhjemme. I Columbus blev vi delt i 4 grupper og sendt ud på 4 forskellige skoler for at undervise. Jeg var sammen med 5 andre gymnaster på en børneskole (1-5 klasse), som lå midt i Columbus. Dagen var opdelt i moduler af 30 min., og i hvert modul fik vi 50-70 børn, som vi skulle forsøge at lære noget gymnastik. Vores overraskelse var stor, så vi så, at børnene ikke var klædt om til gymnastik, de kom i støvler, laksko, nederdel og cowboybukser. Vi fik dem overtalt til at smide støvler og sko, børnene var utrolig søde og meget interesserede i at lære noget. Vi arbejdede med nogle lege, hvor de fik brugt kroppen meget, og derefter lavede vi nogle lette måtteøvelser (f.eks ruller, hovedst., håndst. og møller) med dem. Det var tydeligt, at de ikke var vant til at bevæge sig så meget, for de pustede og stønnede og blev meget svedige – derudover var mange af de amerikanske børn meget kraftige og det gjorde det mere be-

svært for dem at bevæge sig. Efter 30 min. var de varme og røde i hovederne, og vi forventede, at nu skulle børnene nok i bad – men nej, i USA går man ikke i bad, når man har haft idræt i skolen. Vi undrede os meget, men lærerne forklarede, at sådan var det altid.

Efter to dage med undervisning på skoler skulle vi endelig lave opvisning. Vi skulle indvie en helt ny idrætshal, og vi var meget spændte på, om det nu ville komme nogle tilskuere. Vi var heldige, der kom næsten 1000 mennesker; børnene fra de forskellige skoler havde slæbt deres forældre, onkler og tanter med hen for at se gymnastik.

Fra Columbus kørte vi til Berea College i staten Kentucky. Vi var i Berea i 5 dage, og her boede vi alle i umiddelbar nærhed af »colleget« og var meget sammen med de studerende. Vi var bl.a på bjergtur sammen med koret fra Berea College. Dagen skulle have en god start, så koret havde arrangeret fælles morgenmad, og for vores skyld skulle det være ægte amerikansk morgenmad, så der blev bagt pandekager, som blev serveret med tyk sirup. Amerikanerne spiste pandekagerne med stor fryd, mens vi danskere høfligt klemte en enkelt pandekage med sirup ned, og det var svært kl. 7.00 om morgenen. Turen i bjergene var pragtfuld, Smoky-Mountains adskiller sig fra europæiske bjerge ved at være beklædt med løvskov og ikke nåleskov, som vi kender det fra bl.a Norge og Sverige. Netop i oktober er bjergene meget smukke, fordi træerne får de mest fantastiske gule, orange og røde farver.

På Berea College var vi inviteret til fest sammen med de studerende, som var fra 17-22 år. Det var pudsigt at opleve, for det foregik som en konfirmand-fest herhjemme. Det var tydeligt at piger og drenge var meget generte overfor hinanden. Man kunne selvfølgelig ikke købe øl, for i USA skal man være 21 år for at kunne købe øl. De amerikanske unge bar præg af at leve en meget beskyttet tilværelse, deres hverdag er meget langt fra det indtryk, vi har af den amerikanske livsstil. Amerikanske unge lever *ikke*, som vi ser det i de amerikanske film.

Den største oplevelse i Berea var at lave opvisning for de 1500 studerende. Hallen var tætpakket og som følge heraf var der frygtelig varmt både for tilskuerne og for os. Men stemningen var helt i top folk råbte og heppede, mens vi lavede opvisning, det var virkelig sjovt.

Fra Kentucky kørte vi til North Carolina og derfra tilbage Washington. Alle steder kørte vi et ret hårdt program med opvisninger og undervisning på skoler; der var ikke meget tid til at lege turist. Men turen var alligevel utrolig spændende, fordi vi nåede at møde og arbejde sammen med en masse forskellige mennesker.

*De bedste julehilsner fra
Bente Moustén*

»Gammeldaws spegepølse«

»Asketræet nikker og mumler med. Det bærer himlen med sin krone. Det holder sammen på jordkuglen med sine rødder. Bladene er små børn, der pludrer i vinden...«

(fra H. M. Svendsens »Guldkuglen«)

Mit udgangspunkt for dette års indlæg til elevskriftet er to udsagn, der stammer fra to forskellige tidsaldre men har fælles front. Det ene stammer fra W. Shakespeares berømte skuespil Hamlet, hvor netop prins Hamlet på et tidspunkt udbryder: »Ak, Tiden er af Led og svær at rette; Kvalfuld at være født, og født til dette!« Sagt af den unge sandhedssøger, der allerede tidligt har gennemskuet fortidens og forfædrenes hule og falske livsværdier. Det andet udsagn stammer fra den berømte tyske fysiker A. Einstein, der engang spontant udbrød: »Ak alt er forandret undtagen menneskenes måde at tænke på«. Sagt af den erfarne verdensmand, da han ser tilbage på den måde, som menneskeheden har forvaltet sine pund på. I griskhed, udnyttelse og selvhævdelse. Måske en Hamlet i vor tid ville kritisere Einsteins menneskehed – og måske Einstein selv engang har følt som Hamlet?

Hver ny generation må – ligesom Hamlet – være forfædrenes anklagere og stille spørgsmålstegn ved overleverede livsværdier og traditioner. Det er næppe noget vor tids unge har patent på. For os allesammen er det vigtigt, at vi bliver fortrolige med og får indsigt i de livssammenhænge vi fødes ind i. Vi må m.a.o. finde fodfæste i den verden, som vi bliver en del af uden at have valgt den først. Når det især i de sidste årtier er blevet så vanskeligt hænger det sammen med, at det grundlag vi skulle have fodfæste i synes at smuldre mere og mere. Kan vi ikke falde tilbage på en tryk verden, som giver os en fælles forståelse og mulighed for at handle, ja så melder usikkerheden sig. En usikkerhed der netop lammer os når vi burde tage aktiv del i de mange livsopgaver, der venter os. Ethvert menneskeliv

synes således at være spændt ud mellem forudsætning og opgave. Forudsætningen er den verden der møder os efter vort livs første skrål og vræl. Opgaven er så det, vi hver især synes at vort liv er værd at blive brugt til.

Opfatter vi samfundet som et stort skib, så kan traditionerne, forfædrenes erfaringer, samfundets forudsætninger ses som kølen under skibet. Helt opslugte af de opgaver, der skal løses på skibet, ænses hverken matroser, maskinmester, styrmand, passagerer eller kaptajn det, der holder det hele oppe – kølen. Men både skibets køl og opgaverne ombord er livsnødvendige. Tænkes der ikke over fundamentet risikerer man at befinde sig ombord på et noget fladbundet skib, som det er svært at holde solidt i vandet. Den mindste brise får hele skuden til at gyngede frem og tilbage. Glemmer man til gengæld det daglige arbejde, opgaverne, ja så »løber skibet løbsk« og styres ikke i nogen bestemt retning. Ligesom på skibet er det vigtigt, at der i samfundet tænkes på, at for at løse opgaverne må der som fundament være fælles sprog, tradition og tankemåde at gå ud fra, når problemerne dukker op og kræver en løsning. Skal der justeres lidt ved grundlaget må det ske med indsigt og omtanke. Hele grundlaget kan ligesom skibskølen ikke fjernes – til gengæld skal der fra tid til anden skiftes en del ud.

Vi må altså være klare over, at der er forudsætninger og grundlag i vort liv med hinanden, der ikke kan gøres til genstand for vort herredømme – og der er forudsætninger og traditioner, der kan (og måske også bør) laves om på. Det andet vi må tænke grundigt over er, at vanskelighederne i dag især opstår, fordi anonyme kræfter og uigennemskuelige mekanismer udvikler samfundet hurtigere og mere radikalt end nogensinde før. Så hurtigt, at samfundsskuden synes at sejle med så høj fart, at »kølen« – grundlaget – langsomt slides ned. Hvad det betyder på det etiske område skal jeg senere komme ind på. En del af samfundsskudens køl er netop etikken, som synes at have svært ved at følge med udviklingen.

Udviklingen går altså så hurtigt, at det fælles livsgrundlag slides op og opgaverne i verden bliver sværere og sværere at få øje på. Og det præger på mange måder vor tids unge generation – den generation, der netop skal være med til at sikre en målrettet og tryk sejlads

i fremtiden. De unges forventning til livet synes at gå fra det fælles og offentlige plan til det indre psykologiske plan. Samfundet kræver mennesker, der er i stand til at »skifte ham« med kort varsel – derfor må det have fleksible mennesker. Som arbejdskraft er vi mennesker afhængige af, hvor (og om) der er arbejde at få. Vi må frit kunne flytte derhen, hvor arbejdsopgaverne er. Ord som »nomade-kultur« og »livet er bare et maskespil« mere end antyder hvilke mennesker, der bedst kan begå sig i et sådant samfund. »Opgør, kritik og alternative livsformer« er skiftet ud med »tryghed og/i roller«. Jeg synes at denne tendens ses tydeligt indenfor megen pop- og rock-musik. Flere grupper giver for mig at se et meget ægte og dystert billede af især mange unge menneskers situation i dag. Nogle af de bedste kan her slå tonen an: »Last night I dreamt that somebody loved me, no hope – but no harm, just another false alarm... This story is old – I KNOW – but it goes on«. (The Smiths). »And is there any point, ever having children? I really don't know. All I know is that we're Here and it's Now«. (The Smiths) »When you laugh about people who feel so very very lonely. That their only desire is to die. Well, I'm afraid it doesn't make me smile. I wish I could laugh. But that joke isn't funny anymore. It's too close to home, too near the bone«. (The Smiths). Sunget med en nærmest ligeglad og tonløs stemme. Her er virkelig ingen grund til falske forhåbninger. Det er der heller ikke hos The Cure, hvor forsangerens nærmest hysteriske, bønfoldende og skingre stemme står i stor kontrast til teksternes store håb om nærvær og varme: »I'd love to touch the sky tonight... so take me in your arms and lift me like a child – and hold me up so high and never let me go – take me, take me in your arms tonight«. (Cure). – »and I feel like I'm being eaten by a thousand million shivering furry holes, and I know that in the morning I will wake up in the shivering cold and the spiderman is always hungry...«. (Cure). Andre musikere røber indirekte denne usikkerhed og længsel efter tryghed. Som musikalske kamæleoner prøver de på bedste besked at finde deres egen stil, men de bliver uden at ville det til komiske karikaturer af mere ægte udgaver indenfor musikken. Det gælder efter min mening f.eks. Anne Linnet og Michael Falch. Iøvrigt er det næsten umuligt at finde en bestemt musik-type, der præger de unges smag. I al fald

er det efterhånden meget almindeligt, at forskellige genre optræder side om side (alt er »bare fint« lige fra Roy Orbison, Nanna, Tintin & hårtørrerne, De nattergale til Guns'n Roses). Der er ingen smalle steder eller snævre grænser her. Mix din egen stil sammen. Som G. Tunstrøm i sin roman »Tyven« lader en gammel dame sige i en diskussion om sukker i kaffen: »Smagen er som bagen – delt som man siger«!

Og her står da hvert eneste menneske med et ønske om at blive fortrolig med sin omverden. Kan vi ikke føle os hjemme i den, så magter vi heller ikke at tage de udfordringer op, som samme omverden byder på. De unge frygter derfor rodløsheden og søger deres egen livsstil og identitet. Det kan imidlertid være næsten udsigtsløst at forme sit liv, når der ikke findes livsformer i ens dagligdag, som man kan overtage uden videre. I hverdagen må vi netop prøve at skabe det rum, hvori vi helt og fuldt kan være os selv. På den måde er vi bedst rustede til at lægge hele vores personlige holdning, fantasi og indsats ind i de situationer, som kræver vores medvirken. Samtidigt vil det så ikke være muligt for os bare at henvise til andet end os selv, hvis resultatet af vores indsats ikke bliver helt, som det var meningen. Til et personligt engagement hører personligt ansvar.

Men for mange unge kan hverdagens nærmeste omgivelser ikke skabe dette trygge og fortrolige rum. Det hele flimrer for meget. Politiske meninger er måske ikke helt passé, men der sker tit det, at unge i stor frustration overtager hele »meningssæt« fra bestemte grupper i samfundet. Ja, det kender vi vel alle til – mere eller mindre. Så må andre systemer prøve at erstatte den tryghed og respekt, vi skulle have haft fra vore nærmeste omgivelser – og det kan have sin pris. At vi alle trives bedst i overskuelige cirkler er helt fint. Jeg mener bare at kunne se en stigende tendens til at bruge denne cirkel til at klare sig selv så godt som muligt i forhold til »de andre«. En del 1.g-elever kunne således offentligt fortælle, at de var begyndt at gå til ekstra-undervisning. Ikke for at indhente noget fortabt – men for ikke at blive indhentet af de andre (fortabte?). Denne svigtende solidaritet med samfundet er direkte frastødende – de skal nemlig nok »klare sig«.

En anden svigtende solidaritet er nok så forfærdelig. Det beskri-

ves i Tage Skou-Hansens fortællinger om Holger Mikkelsen. Hovedpersonen tog selv aktivt del i modstandskampen under 2. verdenskrig. Bagefter funderer han meget over, hvor forskellige politiske motiver modstandsfolkene egentlig havde haft. Hans egen modstandsgruppe var i al fald en mildt sagt broget flok. Men i krigens år blev livets vilkår trukket stærkt op. Enten fik man det bedst mulige ud af situationen og flød ligesom Brechts »folkehelt« Svejlk ovenpå som en fedtklump i en grydefuld suppe. Eller man kunne tage det krav op, som undertrykkelsen stillede én overfor. Tre årtier senere ser vi Holger Mikkelsen stillet ansigt til ansigt med den nye tids sabotører. »Måske gik det an at tro på viljen, hvis man skulle være bjergbestiger, opdagelsesrejsende eller opfinder. Men på det politiske og religiøse område havde viljen til det umulige ført til en slags moralsk fremskridtstænkning, som jeg anså for farlig, fordi den tilsyneladende gik ud fra, at enhver der i dag blev stemplet som forbryder eller kætter i morgen ville blive anset for en helt eller martyr og et forbillede for menneskeheden«, tænker han midt i en diskussion med Eva, som har været med i en »terror-gruppe« og som Holger nu skal forsvare i retten. Forskellen på krigens år og nutiden ligger for Holger i, at »der er forskel på at slås for sociale omvæltninger eller slås som partisan for at erobre et stykke land, – og på at lade som om der foreligger et rent valg mellem en absolut god og en absolut ond verden og trække alle mennesker ind i det valg. Gør man det sidste forråder man foreløbigheden, det omtrentlige samfund med alle dets modsigelser og vilkårligheder. Men kommer man så ikke også til at forråde det stykkevisse i folk selv og deres egen indsigt. Tilblivelsen«. Eva har efter Holgers mening »bundet sin forventning uløseligt til det faktiske og nærværende som hendes far under besættelsen havde bundet sin til helheden og landets skæbne«. Men i nutiden kan der ikke bygges en samfundssolidaritet op på »den der ikke er for mig er imod mig«-holdningen. Det er verden blevet for broget og uigen-nemskuelig til. Det kan godt være, at disse eksempler er trukket vel stærkt op; alligevel synes jeg nu, at de viser tendenserne meget ram-mende.

Der er altså skruet noget ned for blusset med de store sammenhænge og de fælles drømme. I stedet for er det et af vor tids vilkår at

leve i fællesskaber, som er betingede af en bestemt og tidsbegrænset opgave. I bare optagethed af denne opgave udspringer en fornemmelse af »noget der bærer«. Jeg tror, at sådanne sammenhænge er et afgørende udgangspunkt til at finde identitet og tryghed. Det mærker man f.eks. tydeligt på en efterskole. Ikke hvert elevhold samvirker vel lige godt – ikke alle elever er lige indstillede på den fælles opgave. Men selve livsformen lægger op til sammenhæng, overskuelighed. Det fælles ansvar – de fælles forpligtelser – er med til at kitte hvert hold sammen, så det ikke bare bliver til et tilfældigt ophold et eller andet sted i verden. Efterskolen er en overskuelig enhed, hvor alle kan nå at kende hinanden og indstille sig på hver enkelts væremåde og tankegang.

De unge må altså få en fornemmelse af, at betingelserne for vort liv er at løse opgaverne i disse midlertidige fællesskaber. På en efterskole, på fodboldholdet, i vandværksbestyrelsen, i »Next Stop Sovjet«, på arbejdet. Opgaverne fordeles efter hver enkelts evner, anlæg og tilbøjeligheder. Hver får sin veldefinerede plads i systemet – og vinder identitet igennem det. Opgaverne kan virke aldrig så tåbelige, ørkesløse eller pjattede. De giver identitet og sammenhæng – men de færreste kan holde i lang tid. Er opgaven løst og klaret, ja så opløses fællesskabet. I de midlertidige fællesskaber er det op til os alle sammen at komme på de tanker og idéer, der må til for at klare de små og store problemer, som vi møder igennem livet. Det er vores fælles kamp på »skibets dæk« – men hvad så med »kølen under skibet« – de forudsætninger og vilkår, der er givet på forhånd? Hvilke kilder må vi øse af for at komme på disse tanker og ideer? Jeg mener, at det er vigtigt, at de unge der i fremtiden skal udtænke og danne et bæredygtigt grundlag for samfundet – at de må få en fornemmelse af, at der er andet og mere at sige om vort liv med hinanden end det, vi lige kan blive enige om skal gælde. Der findes erfaringer og indsigter, der kan bære os fra den ene opgave til den anden.

II

B. Brecht siger et sted, at »livsanskuelser begynder man at tale om efter, at verden er gået i opløsning«. Det mærkes på det etiske område. Etik opstår nemlig når vi er i tvivl om, hvad der er rigtigt og for-

kert, godt og skidt – og det giver sig ikke længere af sig selv. Ligesom det er svært at finde livsformer vi kan føle os hjemme i, sådan er det nærmest umuligt at finde »fælles fodslaw« i samfundet, når vi skal løse de etiske problemer, der opstår i kølvandet på den teknologiske udvikling. De personlige relationer og nære livs-sammenhænge lever vi af – her sikres vi imod den altid truende håbløshed og usikkerhed. Ethiske normer sikrer en sammenhæng mellem generationernes måde at indrette samfundet på. Etikken er altså det fælles vækstlag, der først tænkes over når det trues.

Jo mere menneskene er i stand til at skabe (jo mere teknologien udvikler sig) – desto mere kommer vi i tvivl om, hvad der bør gøres ved det hele. Det mærkelige er så, at enhver teknisk sejr der tilkommer mennesket samtidigt bliver en magt over mennesket. Vi bliver m.a.o. afhængige af teknologien. Uden den ville vort liv faktisk trues alvorligt – tænk blot på, at den store udvikling af videnskab og teknik har fordoblet vor levealder og skabt hele det moderne velfærdssamfund. Det fælles mål – at skabe et samfund uden fattigdom og nød – har gået hånd i hånd med teknologien og frembragt vort samfund på godt og ondt. Det synes jeg er vigtigt at huske på, fordi en reaktion imod den teknologiske udvikling ikke må få samme karakter som maskinstormernes kamp imod den industrielle udvikling i England. Det forfærdelige ved den kamp var jo, at uanset de gode hensigter, så forslog modstanden lige så lidt som en skrædder et vist sted. Ligesom maskinerne/industrien var kommet for at blive, er det vigtigt at indse, at teknologiens frembringelser nu engang er en livsvigtig forudsætning for vor tids samfund. Men vel at mærke en af de forudsætninger, som vi både kan og bør søge at få herredømmet over. Lige så abstrakt og anonymt denne kolossale udvikling er gået for sig – lige så konkrete og barske er de virkninger, som den har afstedkommet. Det er netop det farlige ved den. Jo mere vi får styr på og kan kontrollere ved hjælp af teknologien – desto mere bliver vi altså styret af den.

Til grund for det ligger især en forestilling om, at det eneste faste og sikre forankringspunkt i hele verden er menneskets fornuft. Som en nulevende forsker engang sagde: »Når jeg synes at naturen er så spændende, så er det fordi den er så mystisk og fremmed«. Nu hører

naturen ikke længere til vores fortrolige livssammenhænge – den er blevet et fremmed »ruskumsnusk«, som vi i vores nysgerrighed må gøre til genstand for vores kontrol. I en TV-udsendelse viste man en skoleklasses udflugt ud i naturen. De opdagede en snog, der mavede sig tværs over en markvej. Vild opstandelse. Da de opstemte af »oplevelsen« gik hjemad spurgte en af eleverne, hvordan en sådan tingest egentlig så ud i virkeligheden. Altså i TV. I slow-motion og med zoom og alt det der. Ja, eksemplerne på vores u-naturlige forhold til naturen er utallige.

Vi mennesker står altså med fornuften inde i hovedet og er nu tvunget til selv at skabe en mening med en verden, der er totalt tomt for fornuft. Naturen har ikke en iboende værdi – uafhængigt af vores brug af den. Einsteins ord har dog fået fornyet vægt og styrke – især fordi der synes at være en stigende frygt for det vi kan. Mange videnskabsmænd indser efterhånden nødvendigheden i at opfatte naturen som en »samarbejdspartner«. Den teknologiske udvikling har nemlig gjort det tydeligt, at det frie og uafhængige menneskes fornuft har sine begrænsninger. Menneskets situation er præget af et misforhold. Det er i sit væsen på jagt efter en yderste mening med det hele, men det kan ikke rumme alting på én gang. Menneskets opmærksomhed kan ikke rettes mod mere end en ting ad gangen. Det ligger også i den måde en videnskabsmand arbejder på. For at kunne koncentrere sig fuldt og helt om sin opgave må han lukke de ting ude, som ikke lige netop kan give ham den viden og indsigt han har brug for. Af bare optagethed af sin opgave udelukker han resten af verden – helheden – og det er naturligt nok. Ellers ville han få nok at se til. Men så opstår der et problem med styringen. For den teknologiske udvikling er med til at lave verden om på to måder.

For det første skulle den enkelte forskers projekt og resultater gerne lave tingene om og blive til gavn for hele samfundet. Vor tids »hof-etik« er det jo netop at skabe størst mulig nytte og lykke til så mange som overhovedet muligt. Hvis denne indstilling kolliderer med enkeltes interesser må vi søge at veje hensynene op imod hinanden. Det er et ansvar, som ikke kan lægges på forskerens skuldre alene. Hvad angår forskerens eget projekt og arbejde ser jeg ingen grund til at mistænkeliggøre ham/hende. Det må forudsættes, at

forskerens personlige engagement ikke overskygger hans/hendes personlige ansvar. Som enhver anden må forskeren selvsagt stå til regnskab for sit arbejde og de konsekvenser og resultater, som det er meningen skal opnås. En politisk styring ligger det derfor svært for – derimod er en politisk kontrol nødvendig. Forskeren må i den forstand hele tiden kunne redegøre for, hvad han/hun vil med sine landvindinger.

Den anden måde, som den teknologiske udvikling forandrer verden på er nok så uoverskuelig. Det skyldes, at det især er teknologiens følgevirkninger, der ændrer verden. Mens forskeren bør kunne gennemskue det begrænsede udsnit af verden, som han undersøger, så kan man ikke forlange, at han kan forudse »sidegevinsterne« ved det hele.

Et atomkraftværk har en veldefineret og begrænset funktion. Dets tilsigtede virkning er at producere energi til et afgrænset område. Mange forskeres og teknikeres intelligens og arbejde har dannet grundlag for værket. Men uanset deres fornuft er de ikke i stand til at forudse følgevirkningerne ved atomkraftværket. Jo, de bør selvfølgelig kunne forudse eventuelle uheld og tekniske problemer ved værket. Deres ansvar er det at gøre alt hvad de kan for at forhindre disse uheld. Men de kan ikke med deres bedste evner forudse, hvad der fuldt ud vil ske, hvis der alligevel »går kuk i det«. Og det er katastrofalt. For mens værket tilsigtede virkninger er begrænset til et bestemt geografisk område, så er dets u-tilsigtede følgevirkninger u-begrænsede (i værste fald rækker de ud til selv de yderste egne af kloden – lige fra Lapland til Nevada-ørkenen). Iøvrigt har det jo vist sig, at denne viden der ligger til grund for udnyttelsen af atomenergi til gavn for mange millioner er blevet til en trussel for hele klodens eksistens – takket være en veludviklet våbenindustri.

Midt i dette århundrede dukkede et beroligende lægemiddel frem i den medicinske verden. Thaldomid. Mange gravide kvinder tog dette middel – antageligt for at undgå ubehagsfølelser og kvalme. Den tilsigtede virkning var altså god nok, men bivirkningen fik forfærdelige følger, som ikke blev forudset. Flere af de gravide kvinder, der havde taget Thaldomid i løbet af graviditeten fødte nemlig børn med misdannelser, – f.eks. forkrøblede tæer og fingre.

Både eksemplet med atomkraftværkerne og Thaldomid antyder for mig at se noget meget afgørende: det er blevet meget vanskeligt at bruge begrebet ansvar i forbindelse med videnskabelig forskning. Den teknologiske udvikling har nemlig ført med sig, at vor generation er blevet ansvarlig ud over vores umiddelbare rumlige omgivelser og langt frem i tiden i de kommende generationer. hvem skal så stå til regnskab for så vidtrækkende følgevirkninger? Det bliver svært at placere skyld og ansvar – men det er let at indse, at vi alle er skyldige at gøre hvad vi kan for at løse problemerne. Det er blevet sagt, at maskinen er stærknet ånd. Man kunne også sige, at hele den anonyme udvikling, som teknologien har sat i gang, er stærknet ånd. Den menneskelige ånd og forstand er lagt ind i de forskellige videnskaber. Hvad mennesket bare ikke har kunnet forudse er, at de forskellige videnskaber samvirker på en måde, som er totalt uoverskuelig.

III

Den teknologiske udviklings følgevirkninger har altså en vidtrækkende karakter – både rumligt og tidsligt. Derfor mangler vi et folkeligt(?) forum, der kan dæmme op for, at vi har skabt et samfund og en kultur, som vi ikke har forstand nok til at styre. Samme forum måtte også kræve forskerne til regnskab for hensigten med deres forskning. Men betingelserne for at vi kan blive enige om ret meget synes at være svækkede. Tæt forbundet med forestillingen om den fornuftige og fordomsfrie videnskabsmand er synet på mennesket som et væsen, der må sørge for at frigøre sig fra alle traditionens bånd og religiøse forestillingers tvang. Først da kan vi mennesker være rigtig os selv. Hvad der var godt og rigtigt i går kan nemlig være skrub forkert i overmorgen. Det eneste der binder os i forhold til andre mennesker er det, som vi i samfundet kan blive enige om er rigtigt at gøre – altså det der kan føres de mest fornuftige argumenter for. Flertallet bestemmer jo, så det der tit bliver resultatet er, at det der gavner flest mulige også er det mest rigtige.

Den fælles usikkerhed løses ikke ved hjælp af historien, religionen eller traditionerne men af menneskets fornuft. Det moderne samfunds projekt – at skabe et samfund, hvor mennesker kan leve frie og

med ukrænkelige rettigheder – er derfor endt i en frygtelig selvmodsigelse. For mens bl.a. teknologien og industrien skulle være de vigtigste redskaber i denne menneskets frigørelsesproces – ja så er det hele endt med, at mennesket er blevet bundet og fanget ind i et system, som udvikler sig efter sine egne love. Produktionslivet har udviklet sig efter anonyme love og resultatet ses mange steder. I stedet for at realisere menneskets enorme skaberevner er frigørelsen gået helt grassat og har givet hvert menneske en bunden rolle i systemet – som producent, konsument, arbejder, forsker o.s.v. Det er der for så vidt ikke noget galt i – problemet er blot, at mange har svært ved at finde sig selv i det hele. Igen kan udviklingen virke både abstrakt og virkelighedsfjern. Det er fordi man ikke kan se den direkte og fordi den går for sig næsten pr. automatik. Virkningerne er dog næppe til at overse. Mange føler sig fremmede i de sammenhænge, hvor de netop skulle hente selvtillid og livsmod. Mange er ikke fortrolige med de opgaver, som samfundet byder på. Jeg ser unge menneskers hang til mystik og nyreligiøsitet som et naturligt udslag af det. Som reaktion mod det teknologiske fremskridt vender man sig indad og søger ved hjælp af en mental »sindets teknik« at genfinde det tabte paradís. Selv i tilsyneladende grundfæstede miljøer florerer en næsten folkereligøs tro på, at alt lige fra biorytmer og kartoffelvand til yoga og fodgnideri kan redde os ud af moradset. Her er det vigtigt at skelne mellem hvad både en ydre teknik og en indre »sindets teknik« kan være meget nyttige til og så de grundspørgsmål i tilværelsen, som de ikke kan give nogen løsning på. At tro på en løsning af livsgåden udtænkt af mennesket selv er der ikke megen frelse og løsning i – uanset hvor genialt og velgennemtænkt løsningsystemet end er.

Det er derfor meget vigtigt, at vi alle får en fortrolighed til de mekanismer, som forårsager de store samfundsændringer. I de grundtvigske kredse er der netop tradition for at søge indsigt og sammenhæng i de forudsætninger og vilkår, som på afgørende måde bestemmer det enkelte menneskes liv. Når den teknologiske udvikling således har resulteret i en lang række uløste etiske problemer, er det vigtigt at indse, at der i etiske afgørelser er flere moralske hensyn at veje op imod hinanden. Der er intet »Katalog for etiske løs-

ninger fra A til Z«. Det trossede er, at man selvfølgelig ikke kan lave løsningskataloger over ting, som man netop er i tvivl om. Man kan ikke give svar på problemer som man ikke ved dukker op.

Vekselvirkningen mellem videnskabsmanden og den menige mand må da danne det udgangspunkt, som kan gøre det ud for de etiske kataloger og facitlister. At de grundtvigske skoler efter min mening er oplagte til dette skyldes især to ting. Dels har de en lang folkelig oplysningstradition, der forudsætter, at alle må lære at indstille sig på hinandens synspunkter. I vor tid kunne det lidt forenklet sagt gå ud på at udhæve uenighederne og de virkelige brændpunkter. Vi må alle med hver vores viden og erfaring smide det vi har at gøre godt med frem på det fælles bord og se i øjnene, at »skal klarhed være målet, kan den ikke tillige være vandringsstaven undervejs«. (Grundtvig). Sandheden er der ingen der har patent på, men derfor behøver vi jo ikke nøjes med at »du mener dit, jeg mener dat – og hva' så«. Desuden er der i de grundtvigske skoler en fortrolighed med det kristne livssyn, som godt nok ikke kan løse de konkrete samfundsproblemer men så til gengæld kan kaste et afgørende lys ind over dem. Vekselvirkningen forudsætter, at ingen umyndiggøres og blot passivt in-formeres – og vekselvirkningen er for mig at se en forudsætning for, at andre folkelige organer (f.eks. de etiske råd og kommissioner) kan udtale sig med vægt og folkelig opbakning. »Folkets røst« må i al fald ikke være afhængig af en pludselig opblussende stemning men må have tid og grobund i de forum'er, hvor der er mulighed for at snakke tingene ordentlig igennem. På den måde må der være en god mulighed for at lede udviklingen ind på rette spor. Udviklingen er ikke sikret ved at alle får lejlighed til at sige deres uforbeholdne mening om alting, men ved at der i alle beslutninger bliver tid til, at mennesker med indsigt kan tilgodese helheden.

Etiketten på en af Brugsens spegepølse lyder: »Gammeldaws spegepølse tilpasset nutiden – mere kød, mindre fedt«. Det kunne forsåvidt være motto'et for den fælles (?) folkelige(?) udfordring (!), som måtte ligge foran os ind i 90'erne. Er de idealer, som vore forfædre byggede velfærdssamfundet op på gjort overflødige, så kan et nyt fællesmål måske vise sig ved, at vort fælles livsgrundlag trues.

For at få kød på dette mål må vi imidlertid række tilbage til de tavse forudsætninger for dette livsgrundlag.

Oplive – oplyse. Skal denne to-klang i fremtiden være grundlag for de grundtvigske skoler må de stå i en svær position nu. Hvordan åbne op for en uoverskuelig verden i dens ubegrænsede rigdom og muligheder samtidig med, at der gives en indsigt og forståelse for de mere indviklede sammenhænge? Skal man nøjes med de overskuelige og midlertidige fællesskaber og være med på tidens strømninger?

Det er den ene grøft man kan havne i. På den anden side risikerer fællesskaber, som bygger på fælles livsholdninger og nok så rigtige meninger, at ende i en klikeagtig verden. Det resulterer i en indforståethed og rigtighed, som aldrig rigtig »får greb« om konkrete udfordringer. Så tror jeg snarere, at der skal fæstnes lid til, at der meget tit kan opnås enighed om, hvordan konkrete problemer skal tackles på trods af aldrig så principiel holdningsmæssig og teoretisk uenighed.

I en TV-udsendelse med en flok Nobelpris-modtagere diskuterede man for kort tid siden hvordan man eventuelt kunne påvirke udviklingen i positiv retning. Mange mere eller mindre optimistiske røster kom frem, men så pludselig brød en fysiker ind. Lidt desorienteret sagde han omtrent sådan: »Jeg går ud fra, at I virkelig tror på, at verden kan blive bedre for vores børn at leve i. Jeg må skuffe jer. Den udvikling, som er skyld i vor tids misere, blev faktisk allerede startet for over 100 år siden. Skal vi ændre udviklingen skulle vi have levet dengang – og det er jo umuligt!«

Så kunne man sige: det der har været skyld i denne udvikling – især teknologien – må så også være det eneste, der er i stand til at løse udviklingens problemer. En mand står i sin have og leger. Han holder en saftig spisepære i sin højre hånd. Pludselig slipper han pæren, som falder mod jorden. Hans leg går da ud på, at hans højre hånd skal prøve at nå at gribe pæren inden den klasker mod jorden. Er det en sådan rolle teknologien skal spille i fremtiden? Teknologien har jo selv »sluppet udviklingen løs« og må så prøve at få hold om den inden det går galt og det hele falder til jorden. Det tror ingen vist er muligt for videnskaben og teknologien alene. Selv mange videnskabsfolk er blevet bange for alt det teknologien kan. De er selv

meget usikre på, om den teknik der kan anvendes nu også bør bruges.

På et landkort kan jeg se, hvordan veje og stier går – men jeg kan hverken spørge landkortet eller den, der har lavet landkortet, hvilken vej jeg skal vælge – med mindre jeg på forhånd har besluttet mig for, hvor jeg vil hen. Først da kan jeg spørge kortlæggeren, hvordan jeg bedst fører min beslutning ud i livet. Forskerens opgave bliver derfor at gøre sin viden om nye tekniske muligheder så forståelig, at der kan træffes en indsigtsfuld beslutning om, hvilken vej vi allesammen skal vælge. Forskeren må m.a.o. gøre landkortet så tydeligt som muligt – og »vi andre« må lære at læse landkortet noget bedre.

Et af de områder, hvor den teknologiske udvikling kommer allertættest på vort livsgrundlag er gen-teknologien. Her er det ikke kun vore nærmeste omgivelser der trues men os selv og selve menneskeligheden. Materialet for genteknologiens forskning og eksperimenter er ganske specielt, fordi det ikke bare er »dødt« men indeholder noget, som allerede på forhånd er formet og giver det en særlig værdi. Vi kender alle skrækvisionerne. Geden med menneskeøjne, frøen med øjnene placeret på bagkroppen, kæmpemusens o.s.v. Videnskaben er blevet i stand til dels at styre livsprocesserne fra begyndelsen og dels at ændre på processen lidt senere i udviklingen. Det er blevet sagt, at forældre nu kan læse korrektur på deres egne børn. Men kan de det, hvis de ikke er korrekte og fuldkomne selv? Spørgsmålene hober sig op, og grundlæggende overvejelser melder sig. Hvad er et menneske? Hvad vil det sige at være unormal? Hvem beslutter hvad der er normalt? o.s.v. Viser det sig her, at samfundsskuden i virkeligheden er blevet til en sølle plimjolle eller fladbundet tømmerflåde, hvor skibbrudne krampagtigt hager sig fast og enhver skytter sig som man bedst kan?

Hvilken værdi har et foster i maven på en kone? Har det en »i-boende og absolut« værdi eller blot den værdi, som bestemmes af vores brug af det? Er de første menneskeceller bare en »klat eller stofhob«? – eller er de spirerne til et nyt menneskeliv? Kan mennesket både bruges som middel til eksperimenter og kosmetiske salver og være det absolutte midtpunkt for vort samfund? Er der ikke mere at sige om »klatten« end det, vi kan bruge den til? Spørgsmålene er

igen utallige – og de er bestemt af den teknologiske udvikling. Det er klart. Tidligere havde vi jo ingen viden, der gjorde det nødvendigt at drøfte disse ting. Det har fået flere forskere til at sige, at der findes viden og kundskaber, som de helst var fri for at have.

Alle disse spørgsmål kan efter min mening ikke besvares af mennesket selv. Jeg skal prøve at forklare hvorfor det i al fald er svært. I 60'ernes abortdiskussioner blev det i høj grad lagt ud til den enkelte kvinde, hvorvidt hun ville have foretaget abort eller ej. Hvem skulle ellers bestemme det? Det frie menneske med retten til at leve sit eget liv – fri fra tvang og krav udefra. »Det føler/mener jeg nu...« blev det afgørende grundlag for beslutningen. Men for mig at se har sproget snydt os her. I gamle dage hed abort »foster-drab« – og det har en mildt sagt negativ klang, fordi det jo sætter spotlyset på fosteret, som det hele går ud over. Kalder vi det for »svangerskabsafbrydelse« får det straks en mee neutral og klinisk drejning. Da er det hele set fra kvindens synsvinkel. Det hele afhænger som bekendt af de øjne der ser. Dette synes jeg er vigtigt at have med, når hele spørgsmålet om abort skal diskuteres. Hvem går ind for »fosterdrab« – og hvem har egentlig noget imod, at en kvinde kan afbryde sit svangerskab? Der sker altså en skjult styring af sproget, som kommer til at fordreje, hvad det egentlig drejer sig om. En åben samtale og en vis »sprogpleje« kan gøre os fortrolige med disse mekanismer og forhindre, at sproget på den måde »lyver« for os. Dette skal ikke ses som nogen modstand imod abort. Vort samfund lever nok bedst med, at f.eks. etiske råd skaber rammerne, som hvert enkelt menneske så kan træffe sine beslutninger indenfor. Når ingen har patent på sandheden længere må hver især have patent på SIN sandhed. Men på den anden side mener jeg, at der så også må skabes et forum, som kunne gøre de sproglige mekanismer mere tydelige.

At se bort fra de sociale og personlige begrundelsers betydning for abort er for mig at se alt for stift og u-nuanceret. Men nu har vi fået mulighed for at vurdere unormale anlæg ved fostrene – den mulighed har genteknologien givet os. Spørgsmålet er da, om vi ikke efterhånden bør rette blikket mere imod fosterets i-boende og medfødte værdighed. Overvejelser kan så føre til at vi må sige, at bestemte fostre ikke vil kunne leve et menneskeværdigt liv. Men så må vi i det

mindste indrømme, at vi hermed bryder den fundamentale etiske regel, at ethvert menneske har en værdi, som det ikke får på andre menneskers godkendelse.

Begynder vi at diskutere hvilke handicaps og mangler et foster gerne må have for at få lov til at blive født – ja da bør vi være klar over, at det kan være en glidebane at komme ud på. Hvem skal afgøre hvor grænsen skal sættes? Første gang man møder en handicappet stjæler handicappet totalt billedet. Man lægger kun mærke til dét. Men efterhånden – jo mere man lærer den handicappede at kende – stjæler det hele menneske billedet. For mig at se ligger der derfor en fare gemt i, at vi nu har et værktøj i hænde, som gør det muligt at fjerne uønskede fostre inden man lærer det vordende menneske nærmere at kende. Afstanden fjerner os fra ansvaret. Men diskriminerer vi så ikke dem, der allerede er født med »fejl« eller handicaps, når vi beslutter, at fra nu af er disse handicaps uforenelige med et menneskeværdigt liv?

Genteknologien har altså sat mange ting på spidsen. Og netop her mener jeg, at det kristne livssyn har vigtige tanker og indsigter, som vi er nødt til at se i øjnene. Dette syn holder os fast på, at menneskets brug af sproget og af sine tekniske færdigheder ikke er det sidste der er at sige om menneskelivet. Det får nemlig sin værdighed udefra – fra Skaberens hånd. Vi lever »af kærlighed til kærlighed« – det vil sige, at vort liv ud over at være en gave også har til opgave at »stå den ramte bi«.

I det hele taget må vi hver især med vores erfaring, viden og fantasi gøre alt hvad der står i vores magt for at fremme »det gode liv« omkring os. Jeg tror, at alle har en fornemmelse af, hvori dette »gode liv« består. Problemerne opstår dels fordi midlerne til at fremme »det gode liv« i høj grad kan være forskellige og dels fordi vi mennesker, som Einstein antydede, ikke er så gode som vi burde være. Under alle omstændigheder hævder det kristne livssyn, at uanset de gode og ædle hensigter, så må vi hele tiden stå til regnskab for resultatet af vore handlinger, hvis det går skævt. Genteknologien har medført, at flere og flere står og må udholde »den forfærdelige frihed«, som det er at træffe afgørelser om liv og død helt på egen hånd. At tage ansvaret for sådanne beslutninger kan ikke undgå at

stille mennesker i så ekstreme situationer, at det må blive vedkommendes nærmeste omgivers opgave at støtte og vejlede så godt det lader sig gøre. Også her er det nødvendigt, at vi har et »bagland« vi kan føle os fortrolige med og hente styrke i.

Det kristne livssyn kan altså ikke danne direkte grundlag for de beslutninger, hver enkelt samfundsborger må træffe i konkrete situationer. Men indirekte kan det holde fast ved, at vi som skabninger allesammen har vore begrænsninger og svagheder. Vi må derfor aflægge illusionerne om det perfekte liv uden lidelse og smerte. Ingen er blevet lovet et liv uden modgang og lidelse – tværtimod må vi se realiteterne i øjnene og kæmpe imod lidelsen med den begrænsede indsigt vi hver især har. At mennesket er skrøbeligt og ufuldkomment kan holde os fast på, at vi må være tilbageholdende når vi nærmer os skaberens laboratorium og selv iscenesætter skabelsens 8. dag. Kampen mod lidelsen og onskaben kan blive for dyrt betalt hvis vi i vore »forbedringsforsøg« mister menneskelig agtelse og værdighed, fordi vi sætter ting i værk som vi ikke kan gennemskue rækkevidden af. Dette er blot et enkelt eksempel på hvordan det er vigtigt, at der bliver lejlighed til at besinde sig på, hvilke livsbetingelser vi mennesker egentlig lever under. Men hvor sker det – hvem holder os fast på det?

Når jeg har gjort så (alt for?) meget ud af disse ting hænger det sammen med, at jeg selv har oplevet det som en stor gevinst ved den grundtvigske skoletradition, at man her både kan tilbyde en overskuelig og indholdsfyldt livsform samt har blik for de forudsætninger og værdier, der bærer den ene generation over i den næste. I håbet om, at det fortsat må gælde vil jeg ønske alle god jul og frisk vind i sejlene fremover.

Anders W. Carlsson

Fra lerstampede gulve til genteknologi er der kun 100 år.

Historiske romaner er populære og underholdende. For nylig læste jeg Jomfru Fanny, skrevet af Bodil Steensen-Leth. Jomfru Fanny levede fra 1805-1881. Hun var datter af Christian den Ottende og dronning Charlotte Frederikke.

Inden Christian blev konge, forelskede han sig i prinsesse Charlotte Frederikke af Mecklenburg, og hun blev desværre gravid i utide. På det tidspunkt var Christian bare almindelig prins, og derfor skulle han søge kronprinsen om lov til at gifte sig med sin udkårne. Da tilladelsen trak i langdrag, måtte de unge finde sig i, at Charlotte Frederikke blev gemt af vejen, fødte i al hemmelighed, og at barnet blev bortadopteret umiddelbart efter fødslen.

Sådan gik det til, at Fanny kom til at bo hos en fattig kone, og de blev bosat i Åbenrå. Jomfru Fanny opførte sig ikke som de andre børn, og eftersom en karet fra kongehuset regelmæssigt besøgte det fattige hus i Persillestræde, blev befolkningen klar over, at der måtte være en vis forbindelse. I folkemunde kom hun til at hedde »Dronningen af Aabenraa«. Først da Fanny blev voksen, fik hun selv at vide, at hun var kongens datter, men hun valgte at blive hos den fattige vaske- og strygekone, som havde opdraget hende som sit eget barn.

Romanen er spændende. Fanny viste sig at være synsk. Hun forudså Dannevirkes fald, Dybbøls fald og genforeningen, som fandt sted længe efter hendes død. Lige så spændende er det dog at læse om indbyggernes hverdag. De fattige havde halm i sengene, gulvene var lerstampede, og hønsene måtte man have i stuen om vinteren, hvis de skulle overleve kulden.

Samtidig med at jeg læste Jomfru Fanny, læste vi i fysik om H.C. Ørstedes opdagelse af sammenhængen mellem magnetisme og elektrisk strøm. H.C. Ørsted levede fra 1777-1851, altså på samme tid som Jomfru Fanny fejede de lerstampede gulve og broderede møjsommeligt på sin ligkjortel i tranlampens svage lys.

Hvilken verden til forskel. Snart resulterede Ørstedes opdagelse og videre forskning i, at man fik tilsyneladende uudtømmelige energiresourser til rådighed. Vejen var banet for industri og teknologi. Den industrielle revolution var godt i gang i England, hvor dampmaskinen allerede fra 1800-tallets begyndelse udførte mange menneskers hårde arbejde. Det første kommunale elektricitetsværk i Danmark blev bygget i 1891. Når man tænker på den udvikling, der er sket i disse 100 år, kan man godt blive stakåndet. Vi klarer fint at tilpasse os alle de tekniske muligheder, vi får. Nu er teknikken imidlertid nået så vidt, at vi må forsøge at standste op og tænke os godt om, hvis vi vil have sjælen med.

Ja, nu er jeg helt fremme ved bioteknologien. Vi er ikke overtroiske mere, og vi er mere eller mindre vænnet af med at spørge religionen i store spørgsmål. (I vores del af verden.) Nu skal det vise sig, om vi er i besiddelse af den fornødne sunde fornuft og etik, når mulighederne for at manipulere med menneskelige gener skal afprøves. Fra forsøg på dyr ved vi allerede, at end ikke vores fantasi kan nå til mulighedernes grænse.

Der er stadig en verden til forskel fra alle os almindelige mennesker og til de, der sidder med redskabet i hånden. Jeg er bange for, at den forskel vil blive ved med at være der lige så længe, videnskaben er foran med resultaterne. Det er positivt, at der er en levende debat i gang, for vi må huske på, at det er stærke kræfter, der holder forskningen i gang: Nysgerrighed, prestige, magt og penge.

Vi skal også huske, at en forsker, som er godt på vej med et forskningsprojekt, ikke er særlig lydhør overfor »sentimentale« argumenter, men derimod har gode saglige argumenter for at fortsætte mod målet. Dette kan afholde mange fra at deltage i debatten.

En overlæge har udtalt, at han hader at foretage abort, fordi det er fosterdrab, men eftersom vi har den lov om fri abort, kan han ikke se, at fostervævet skal gå til grunde. Det kan udnyttes i forskningsøjemed. Hvis vi altså nu må se i øjnene, at der ingen vej er tilbage, tror jeg mange mennesker lige som jeg føler en vis magtesløshed over for vores egen dobbeltmoral. Ingen gik jo ind for den frie abort, for at fosteret skulle blive til en ting. Jeg kan ikke vænne mig til den tanke, at det i visse tilfælde var respekt for menneskeliv, der begrun-

dede abort, men at vi lige så godt kan bruge det friske fostervæv, når vi har så rigeligt af det. Det er ikke respekt for menneskeliv. Foretager vi det tankeeksperiment, at vi fortryder abortloven, er vi tilbage i »sort middelalder«, hvor der foretoges næsten lige så mange illegale aborter.

Dette og andre alvorlige etiske problemer er der ikke megen julehygge i. Julen skal nok bestå, men menneskets gang her på jorden skal mennesket som aldrig før til at tage hånd om.

Vi ønsker alle årsskriftets læsere en god jul og et godt nytår.

Jacob, Stine, Robert og Herdis

Rund fødselsdag

Den 5. oktober blev Jens Peder rund, idet han fyldte 50 år. Længe før dagens begyndelse var vi til morgenkaffe i Espe for at fejre fødseldagen.

Som det fremgår af billedet, får Asger og Jens Peder sig en lille passiar. Måske snakker de om, hvordan det føles at blive 50 år. Det kan de begge snakke med om, for Asger blev nemlig 50 sidste år.

Men, uanset alder, så holder de to herre sig godt!
Endnu engang hjertelig til lykke til jer begge!

Lars Lienggaard – 50 år

Mandag den 26. juni inviterede Lars til fest i skydehuset ved Lombjerg. Anledningen, at Lars den dag fyldte 50 år, selv om det ikke er til at se det, hvis man ikke ved det. Hele byen var i feststemning, og solen skinnede fra en skyfri himmel, om feststemningen i byen udelukkende skyldtes Lars' fødselsdag eller den årlige festival kan vi ikke afgøre, men Lars' fødselsdag kom i hvert fald ikke til at stå i skyggen af den tilstundende festival.

Dagen begyndte med, at Lars blev afhentet i Kildevangen i en fornem gammel Fordvogn, og til lejligheden blev han iført bowlerhat, og så fik Lars en æresrunde i byen sammen med sin mor og Anders.

Om middagen var der reception i skydehuset, hvor mange af de mennesker, som i årenes løb har nydt godt af Lars' indsats for gymnastikken, var mødt op for at ønske tillykke.

Til festen om aftenen havde Lars inviteret familie, venner og kolleger. Alle var i feststemning, og Lars var tydeligvis glad for at se sine gæster. Velkomstdrinken blev serveret i Bøgegrotten, hvor Lars bød velkommen, og Poul Andersen fortalte om stedets historie. Det var en fin optakt til festen, som foregik i skydehuset. Heldigvis var vejret så fint, at skydelågerne kunne åbnes, og vi nød udsigten og den fine sommeraften.

Lars havde sørget for god mad, vinen var af den bedste slags, og der var rigelige mængder, så det er stadig godt at gæste Lars.

Under middagen blev der sunget af højskolesangbogen, og de traditionelle taler blev holdt. Men der skete også noget utraditionelt, nemlig en ballonstigning over Bøgegrotten til ære for Lars. Lars var synlig glad for at være festens midtpunkt, og han fik megen velfor-

tjent ros. Aftenen sluttede med folkedans. Pladsen var snæver, men til trods herfor kom der gang i dansen med »lokale musikere«

Vi vil slutte med tak for en fin aften fra alle medarbejderne og her i årsskriftet bringe Herdis' sang til Lars.

Med en hilsen og ønsket om en glædelig jul og et godt nytår til årsskriftets læsere.

Asger og Gitte

Romantisk vise til Lars i anledning af din 50-årsdag

Musik: Bellman.

Mærk en herlig sommervind –
himlen blå og uden skyer,
høet dufter, køres ind;
unge hænder tømmer styrer.
Blomsterengen minder sødt
græsset bølger fint og blødt.
Barnsomstiden har dig mødt
med værdier som er dyre.

Pilefløjtens bløde klang,
spæde toner over vangen.
Hjælpe hjemme, skolegang,
Hvor du er, da lyder sangen.
Du kan aldrig give slip
på den gave, som du fik.
Når du gennem verden gik,
ranket ryg og let er gangen.

Sommer har vi atter nu,
barndomstiden er til ende.
Evig ungdom fik vist du,
frisk og venlig vi dig kende.
Gode ven du er kæk
ved en herlig, munter fest.
Bag din grønne havehæk –
stille glæder uden ende.

Lad os følge dig på vej
– vi der stadigvæk er unge.
Kunne vi dog blot som dig
styre uden om det tunge.
Altid med et åbent sind.
Stædigt sætte kræfter ind.
Fremad på en sommervind
skal du danse, skal du sjunge.

Kærlig hilsen
en dansepartner

Meningsfyldt arbejde

I vor samfund sker udviklingen, på godt og ondt, på alle områder. For det meste godt – men i mange sammenhænge er udviklingen også medvirkende til »afvikling« af nogle normer/værdier, som vi måske burde værne mere om, for det er jo udmærket, at det arbejde, vi udfører, skal være meningsfyldt. Det ville være urimeligt, hvis det ikke skulle være det.

Dog finder jeg, at spørgsmålet »meningsfyldt arbejde« kaster for lange skygger ind i vor hverdag på snart sagt alle livets forhold – vi kan jo købe os fra så meget – let og bekvemt. Så er der kun det meningsfyldte tilbage, eller er det også for meningsløst?

Nu kan det være nok med den filosoferen. »Hvad er dit ærinde?«, vil mange af jer nok tænke.

Jo, jeg mener, at vi skal tage os i agt og ikke være for rationelle, praktiske, kritiske og økonomisk vurderende, ja materialistiske, at gå i gang med en opgave/et arbejde, stor eller lille, men dog meget agtpågivende, når det er sundhedsfarligt, umenneskeligt eller farligt arbejde.

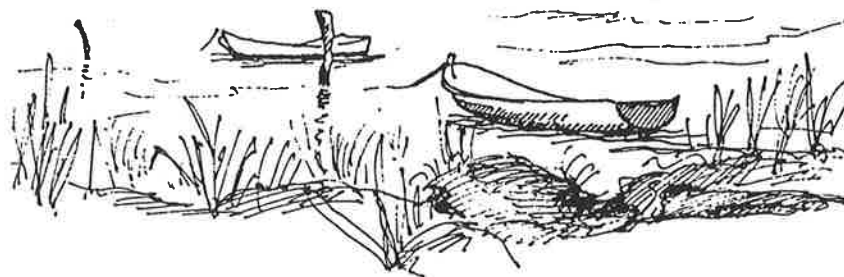
Hvis vi er for materialistiske i vort syn på begrebet »meningsfyldt arbejde«, mistes noget af det væsentlige – det meningsfyldte ved arbejdet.

Arbejdsprocessen, glæden ved at deltage i/udføre arbejdet og resultatet af indsatsen er vel netop *det meningsfyldte!*

At det kræver sin mand/kvinde, pige eller dreng at deltage i eller udføre et arbejde og ikke forfalde til materialistiske overvejelser, oplever vi hver dag i mange sammenhænge. Jeg vil her blot referere til et enkelt tilfælde, nemlig emnet »Filtning af et vægtæppe«, hvor Maria, Nynne, Lykke, Janne, Jan, Jørgen og jeg sled os gennem kartearbejdet, oplægget af billedet og filttearbejdet i tre »lange«,

dejlige skoledage, før skolens bomærke af det gamle piletræ var en realitet, som, når det bliver monteret og hængt op, forhåbentlig vil aftvinge glæde og respekt for det meningsfyldte arbejde, »mine seks slaver« har udført.

Jens Peder

Elevmødet

Elevmødet 1989 var en festlig oplevelse som markerede, at der atter er gået et år siden vi forlod skolen og kammeraterne. Derfor er det naturligvis en begivenhed, når jubilæumsårgangene mødes til jubilæumsfrokosten til et veldækket tag-selv-bord. Her blev der hilst og skålet med de gamle kammerater og lærere, og derefter blev der naturligvis holdt taler.

Kl. 15.00 var der servering af kaffe for alle, hvorefter der var generalforsamling i elevforeningen. Den foregik med et beskedent, men aktivt antal medlemmer (ca. 20) på Friskolen.

Senere på eftermiddagen var der gymnastikopvisning. Det foregik på plænen, og det var en stor oplevelse. Som gammel elev får man et stik i siden over, hvor smidig man engang var, men så er det godt at kunne sige »der var engang«.

Skolens elever opførte i år en cabaret, »Brecht«. Det var et stykke som fortjente og fik ros.

Efter underholdningen var der dans. Samtidig blev der arrangeret en spontan oplevelse på plænen foran skolen, idet Poul Pedersen, Jørn Mathiasen og Søren Hansen spillede op til folkedans. Et indslag, som mange syntes om.

Aftenen sluttede som altid kl. 1.00.

Søndag efter morgenmad fortalte Gunnar Kjær om Kirsten og hans rejse til Argentina, samt viste lysbilleder. Mange elever gav udtryk for, at det var spændende.

Boldspil nåede vi også at få med i programmet. Det er efterhånden blevet en tradition, at »gamle« og nuværende elever dyst.

Som sædvanlig, blev elevmødet et godt møde, og tilslutningen var særdeles god.

Bestyrelsen

Elevmødet 1990

Elevmødet
vil blive afholdt
19. og 20 maj
1990

Indbydelse vil blive
udsendt til alle medlemmer.

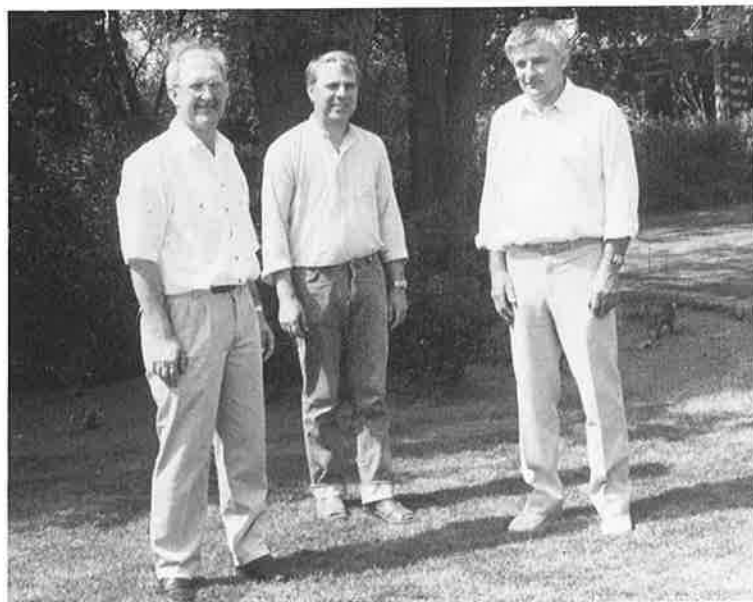
50 års jubilær.

40 års jubilærer.

30 års jubilarer.

29 års jubilarer.

25 års jubilarer.

10 års jubilarer.

Brecht biografi

Bertolt Brecht blev født d. 10. februar 1898 i den sydtyske by Augsburg. Selv om man ingen steder hos Brecht finder erindringsbeskrivelser af hans barndomshjem, er der ingen tvivl om, at Brechts opvækst må have stået i modsætningernes tegn. Som søn af en rig papirfabrikant måtte Brecht hurtigt sande, at »Da jeg blev voksen og så mig omkring brød jeg mig ikke om folk af min klasse... Og jeg forlod min klasse og sluttede mig til det jævne folk«. Allerede som gymnasiast fik Brecht sine første digte trykt og efter at han havde studeret medicin i München og hjulpet til på et militærhospital blev han tilknyttet den berømte tyske dramatiker Reinhardt's Deutsches Theater i Berlin.

Her skabte Brecht en lille »Brechtscene« omkring sig selv. Arbejdet på teateret skal være foregået i en meget speciel atmosfære – hele tiden diskuterede Brecht med medarbejderne. Alle blev inddraget i en kollektiv arbejdsproces, hvor Brechts medarbejdere fungerede dels som bidragsydere med modargumenter og nyt stof, og dels som tilskuere, der vurderede arbejdsprocessen. Desuden blev Brecht hurtigt midtpunkt i et særegent kunstnerisk miljø – men især kendskabet til det ikke-intellektuelt småborgerskab skabte en aversion hos Brecht, imod al form for småborgerlighed og studenterklogskab. Hele Brechts forfatterskab var en tvivl på det bestående samfund. Allerede omkring 1920 blev Brecht inspireret meget af den marxistiske ideologi og en af denne inspirations første frugter blev »operaen Mahogonny« (1928-1929). Et andet væsentligt stykke fra denne periode var »Den hellige Johanna fra slagterhallerne« (1929-1930).

I slutningen af 1920'erne samarbejdede Brecht med komponisten Kurt Weill (bl.a. i Mahogonny), og han skabte sin egen form for »Episk teater«. Brecht benyttede sig af en meget speciel »teknik«, der gik ud på at konfrontere to helt uforenelige og absurde situationer. Hermed opnåede Brecht, at publikum blev chokerede, for-

bløffede og »fremmedgjorte« i forhold til dets egne forestillinger. Ved hjælp af denne »Verfremdungseffekt« kunne Brecht beskrive en situation som uholdbar og samtidig provokere spørgsmålet om en løsning og forandring af tilstandene frem hos tilskuerne. Og hermed er »Det Brechtske teaters« vigtigste funktion beskrevet. Teateret skal bruges. Det skal oplyse om politiske tilstande og opfordre til en aktiv ændring af tilstandene. »Disse menneskers lidelser ryster mig, fordi der gives en udvej for dem«, skriver Brecht et sted. Denne »udvej« skulle teatret være med til at vise.

Da den tyske rigsdag brændte i 1933, flygtede Brecht med sin familie til Prag. Hans efterhånden åbenlyse kamp imod den tyske regering gjorde hans fortsatte forbliven i Tyskland alt for risikabel. Via Wien og Zürich tog han til Paris, hvor han opholdt sig indtil efteråret 1933. Dette omflakkende liv afsluttedes for Brecht og hans familie, da de i vinteren 1933 slog sig ned i Svendborg ved Skovsbostrand. Her opholdt Brecht sig indtil 1939, og her skrev han bl.a. Mutter Courage.

I 1939 måtte Brecht flygte til Sverige, og herfra rejste han via Finland, Moskva og Vladivostok til USA (Santa Monika nær Hollywood). Han opholdt sig i USA fra 1941-47 og fik bl.a. kontakt i C. Chaplin. I 1942 skrev Brecht »Svejk i Anden Verdenskrig«.

I USA mistænkte Brecht imidlertid for at være med til at danne såkaldte »Kommunistiske celler«, og efter et forhør flygtede han til Schweiz. Derfra rejste han til Østberlin som en naturlig konsekvens af hele hans tænkning. Brechts motto: At »sandheden er konkret« skulle nu bruges til at forme en ny verden. I Østberlin var grundlaget for at opbygge et menneskeværdigt samfund til stede, efter Brechts mening. Vesten var – tilsyneladende – helt opgivet i den henseende.

I sine sidste leveår skabte Brecht en af verdens ejendommeligste og bedste teaterscener i samarbejde med bl.a. Elisabeth Hauptmann og Ruth Berlau.

Paradoksalt nok blev han hurtigt den borgerlige intelligens' yndling i Berlin...!

Brecht døde den 14. august 1956.

Anders Walther

Brecht – Kabaret

I foråret '89 opførte 10. klasserne på efterskolen et skuespil kaldet »EN KABARET«. Forestillingen blev vist fire gange dels for andre efterskoler og skoler, dels for gamle elever og sidst men ikke mindst for forældrene.

Forestillingen var bygget op over fire skuespil og seks sange af den tyske forfatter og dramatiker Bertolt Brecht.

Muther Courage.

Selv om stykket havde premiere d. 17. februar, tog forarbejdet sin begyndelse i oktober '88.

Som lærer på en efterskole har man overværet mange teaterforestillinger opført af elever. Det at spille teater er en stor oplevelse for de fleste. Mange arbejder sammen om at stable en forestilling på benene. Adskillige elever får her chancen for at vise, at de har talenter, som man i den daglige undervisning ikke har lagt mærke til.

Mange af de ungdomsteaterforestillinger, der opføres, har nogle svagheder, som træder kraftigt i øjnene, når man har set en del af slagsen.

Et ungdomsteaterstykke kan kort sættes på formlen: En eller flere holdes undenfor – bliver moppet af andre, der selv har problemer, som de skjuler bag en facade af vold og kynisme. En stor flok (= det tavse flertal) gør intet, før én eller flere vågner op og får den tavse flok engageret, således at man løser alle problemerne i fællesskab. De voksne, lærere, forældre, øvrigheden spiller en liden flatterende rolle i sådanne stykker.

Dette indholdsreferat er naturligvis stærkt forenklet, men siger

dog intet negativt om ungdommen – tværtimod, man løser problemerne i fællesskab. En del politikere kunne lære meget.

Kritikken går mere på det billede af unge mennesker, stykkerne præsenterer. Inden man når slutningen, har stykkets unge fortæret kilovis af chips og franske kartofler, drukket litervis af cola, indsmurt sig i alskens parfumer, deoderanter, trykket adskillige bumser ud, samt besøgt flere ungdomsklubber, discoteker for siddende eller dansende (i flok naturligvis) at gennemgå og hudflette læreres, forældres og kammeraters gøremål.

Replikkerne er korte, enkle med et begrænset ordforråd og tjener kun det formål at understøtte det enstrengede handlingsforløb.

Ud fra dette billede af den danske ungdom må man spørge sig selv, om det for det første er sandt? – For det andet, er tilstræbelserværdigt? – Og for det tredje, om det kan give de unge, aktører som tilskuere en oplevelse, der rækker ud over dem selv.

Vi var nogle kolleger, der ud fra denne holdning til ungdomsteater, kiggede os om efter »noget andet«.

Blikket faldt på Bertolt Brecht, fordi han som tysker kunne danne en modvægt mod det angelsaksiske kulturpres, vi dagligt udsættes for via radio og tv. Han forholder sig til sin tid uden at være tidsbunden. De problemstillinger, der behandles i hans stykker, er stadig aktuelle samfundsforhold som udbytning, krig, forfølgelse, uretfærdighed,

magtmisbrug og pengemagt. Da han samtidig er den af de store udenlandske dramatikere, der har haft et forhold til Danmark og specielt Fyn, var Brecht et oplagt valg.

Vi affærdigede hurtigt tanken om at opføre et Brecht-stykke. Det ville forudsætte, at to til tre elever skulle lære nogle store roller udenad. Man ville heller ikke kunne engagere ca. 50 elever. Planen var at medens 8.-9. klasserne var i praktik i uge 7 i februar, skulle resten af elevholdet (10. klasserne) arbejde med at sætte et skuespil op.

Vi måtte finde nogle Brecht-forestillinger, der uafhængigt af hinanden kunne forstås og måske provokere samt give tilskueren en oplevelse af Brecht.

Vi valgte at sammenskrive stykket »Den Hellige Johanna Fra Slagtehallerne« til første »akt« af forestillingen, derefter fulgte en scene fra operaen »Mahagonny«, som ikke blev sunget, men talt. En scene fra »Mutter Courage« var tredje »akt« og til sidst en scene fra stykket »Svejk i 2. Verdenskrig«.

Vi manglede dog stadigvæk at binde »akterne« sammen. Vi opfandt en »fortæller«, som skulle give tilskueren en introduktion til stykkerne og samtidig trække en rød tråd igennem forestillingen. Fortælleren forklædte vi som den lidt livstrætte, verdenskløge bar-

pige, Jenny, der fra sin arbejdsplads bag glassene ved baren havde set og kendt mange mennesker, som kun nu fortalte publikum om.

På dette tidspunkt af forberedelsen var flere kolleger blevet involveret, og det var blevet bestemt, at uge 7 skulle være en teateruge. Det blev også bestemt, at vi skulle kontakte en professionel skuespiller. Vi havde under udarbejdelsen af manuskriptet, tit følt os på Herrens mark - hvordan skulle man gøre det? - kan vi få eleverne til det? - sige det? Vi syntes, det kunne være en stor styrke at få professionel hjælp udefra. Da vi samtidig mente, at en skuespiller kunne give både elever og lærere en oplevelse, kontaktede vi Peter Damm-Ottesen fra Odense Teater.

Han sagde ja efter at have læst manuskriptet og have erklæret, at det, vi gik ind til, var vanvittigt! Han forlangte, at vi begyndte på læseprøverne i januar. Eleverne skulle kunne deres replikker, når han kom i uge 7 - »Man kan ikke lære nogen at spille teater, når de render rundt med et manuskript i hånden!«

Da forestillingen indeholdt fire forskellige scener, plus en bar-scene, samt omkring 50 medvirkende, skulle vi bruge en del kostumer. Barpigerne i stykket Mahagonny skulle have syet et frækt tyll-kostume. Mutter Courage og hendes børn skulle ligne handelsfolk anno 1620. Soldaterne i stykket »Svejk i 2. Verdenskrig« skulle have uniformer og slagteriarbejderne og frelserpigerne i »Den Hellige Johanna...« skulle også klædes på. Kostumeafdelingen havde en travl tid.

Intet teater uden scene. Traditionelt teater kaldes ofte kukkasteater. Handlingen udspilles i en »dukkehus-verden«, hvor den 4. væg mangler. Brecht var en af de dramatikere, der ønskede at føre teatret ud blandt publikum. Man kunne spille teater mellem stole-rækkerne og bruge publikum som statister eller medspillere. Ud fra disse tanker blev der lavet en spændende scene i flere planer uden kulisser og kun med ganske få og enkle rekvisitter. Lyset fungerede som tæppe og kulisse.

I januar begyndte læseprøverne, efter at lærerne havde udvalgt eleverne til rollerne, og mandag d. 13/2-89 begyndte teaterugen.

Hver skuespiller-trup havde deres rum, hvor de øvede sig. I håndarbejdslokalerne huserede kostumeafdelingen, og i foredragssalen

blev der spillet musik og sunget. Hver gruppe skuespillere havde et tidspunkt om dagen, hvor de havde timer med Peter Damm-Ottesen. Efter en sådan prøve arbejdede eleverne og deres lærere så videre alene efter Peter's anvisninger.

Ugen kan egentlig bedst beskrives i stikord som: Ventetid - hektisk - sammenhold - nervøsitet - latter - sved - moralprædiken - smil - skæve toner - klemte fingre - resultater - fælles oplevelser m.m.m.

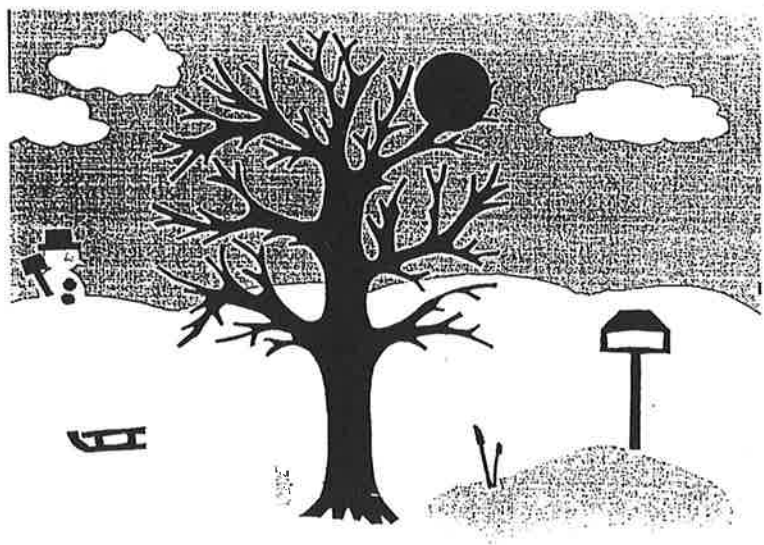
Den 17/2 skulle der være premiere, men vi manglede et publikum. I al hast fik man tromlet en hundrede-tallig skare sammen bestående af elever fra Sdr. Nærå Fri- og Efterskole, Ryslinge Højskole og den Frie Lærerskole i Ollerup.

Premieren forløb godt, og elever og lærere kunne tage på vinterferie med en følelse af succes.

Liselotte Svane og Jørn Mathiesen

Til elevholdet 88/89

Jeg er blevet bedt om at skrive en hilsen til jer i dette års elevskrift, hvilket jeg naturligvis gerne gør, og det er min opfattelse, at indholdet i min tale til jer ved skoleopholdets afslutning passende kan sættes på tryk sammen med vore varmeste ønsker om en glædelig jul og et godt nytår til alle.

Hej alle fra 79/80 holdet

Ja, så blev det vores tur til at være 10 års jubilarer. Meget er der selvfølgelig sket siden, men kort fortalt, var jeg på efterskole et par år mere efter Ringe. Jeg afsluttede skolegangen med et ophold på en ungdomshøjskole i Hirtshals.

Sommeren 83 rejste jeg til England og arbejdede et år, det var et dejligt år og jeg fik blod på tanden til at rejse igen. Så sommeren 84 rejste jeg til Israel i kibutz i 3 måneder, det var rigtig spændende og prøve at leve på de kollektive præmisser, yde efter evne og nyde efter behov. Derefter havde jeg forskellige småjobs som fabrik, butik og plejehjem, inden jeg kom ind på sygehjælperkolen og blev færdig november 87. Jeg rev teltpælene op fra det nordsjællandske og flyttede til vestjylland, sammen med min kæreste Per som jeg mødte som andensårselev på Ringe i 81/82 holdet.

Jeg håber rigtigt mange af jer, vil møde op i weekenden den 19-20 maj.

*Mange hilsner fra Doris Skyum
Før Doris Jensen (Farum)*

Jubilæumsårgang i elevskriftet Hej elevhold 1979-80

Ja, det er nu 10 år siden, at et dejligt ophold på Ringe Efterskole blev afsluttet. Det er ikke det helt store jeg kan berette, men der er sket lidt. Efter Ringe Efterskole startede jeg på EFG handel og kontor, hvorefter jeg fik praktikplads på Dalum tekniske Skole, hvor jeg var 7 år, i løn- og bogholderiet.

August 1988 startede jeg på Odense Universitetsbibliotek, som kasserer, hvor jeg stadig er.

Sommeren 1982 flyttede jeg til Odense (for at undgå den lange cykeltur til arbejde).

Håber at så mange som muligt, vil møde op den 18.-19. maj 1990 til et glædeligt gensyn.

Anne Dorte Jensen

Fra elevforeningens bestyrelse

Elevforeningen har haft et godt år siden sidst.

Vi havde et godt elevmøde med stor deltagelse af både tidlige elever og lærer. Der var i år især mange jubilarer, således både 50, 40, 30, 20 og 10 års jubilarer og et par »skæve« jubilarhold (48, 25 og 15).

Desuden viste det sig, at regnskabet fremkom med et pænt overskud på grund af en særlig stor deltagelse ved elevmødet i '87. Ved generalforsamlingen blev det besluttet at bruge en del af dette overskud til en gave til skolen, og siden er denne blevet skænket i form af 40 nye stabelbare stole.

I det forgangne år har vi også arbejdet med rettelser af foreningens vedtægter. Dels er procedure ved udpegning af elevforeningens repræsentanter i skolens bestyrelse blevet føjet ind i vedtægterne, og dels er bestemmelserne omkring valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleanter blevet udbygget. Forslaget til vedtægtsændring blev god-

Elevforeningens bestyrelse.

kendt ved generalforsamlingen. De nye vedtægter forefindes umiddelbart efter denne beretning og meddelelse om elevmødet 1990.

Niels Nyholm er i det forgangne år trådt ud af bestyrelsen efter 10 års virke heri og flere år som elevforeningsudpeget medlem i skolens bestyrelse. Vi siger fra bestyrelsen tak for hans trofaste arbejde i bestyrelsen, hvor han i en årerække har siddet som næstformand. I stedet for Niels Nyholm er Anna-Lene Nordbeck indtrådt i bestyrelsen.

Til skolens bestyrelse blev Tyge Jensen og Ingeborg Sebbelin udpeget.

Vi ønsker alle en glædelig jul og et godt nytår.

Bestyrelsen

I skolens bestyrelse.

Vedtægter for Ringe Efterskoles Elevforening

§ 1

Foreningens navn er *Ringe Efterskoles Elevforening*, hjemmehørende i Ringe kommune, Fyns amt.

§ 2

Formålet er at styrke skolens nuværende grundtvig/koldske linie samt at opretholde og udbygge kontakten mellem elev/skole efter kursets afslutning, samt efter bedste evne at støtte skolens idegrundlag ved at videregive egne oplevelser på skolen til potentielle elever.

§ 3

Foreningens højeste myndighed er generalforsamlingen, som afholdes hvert år i forbindelse med elevmødet.

§ 4

Alle elevforeningens medlemmer har stemmeret ved generalforsamlingen.

§ 5

Der vælges en bestyrelse på 5 medlemmer + 2 suppleanter. Bestyrelsen vælges for 2 år, dog således, at der vælges/afgår henholdsvis 2 og 3 hvert år. Suppleanterne vælges ligeledes for 2 år ad gangen, dog således at de, såfremt de indtræder i bestyrelsen, fortsætter i den udtrådtes valgperiode.

Genvalg af bestyrelsen, suppleanter og revisorer kan finde sted. Skriftlig afstemning kan kræves, såfremt mindst 1 medlem ønsker dette.

§ 6

Alle tidligere elever + personale samt tidligere personale har ret til medlemskab af foreningen.

Valgbarhed:

- a. Valggruppe I – Nuværende personale/tidligere personale.
Valggruppe II – Tidligere elever.
- b. I bestyrelsen kan maksimalt være 2 fra valggruppe I, resten vælges blandt valggruppe II, i alt 5 personer.

§ 7

Dagsorden ved generalforsamlingen skal indeholde følgende punkter:

1. Valg af dirigent.
2. Bestyrelsens beretning.
3. Aflæggelse af regnskab.
4. Behandling af indkomne forslag.
5. Valg af bestyrelse og suppleanter.
6. Valg af 2 revisorer.
7. Eventuelt.

§ 8

Bestyrelsen konstituerer sig med formand, næstformand, kasserer og sekretær.

§ 9

Foreningen udgiver hvert år et årsskrift, hvori indvarsling til generalforsamlingen sker. Betaling for årsskriftet udgør det egentlige medlemskontingent. Desuden søger foreningen at afholde arrangementer for medlemmerne til konsolidering af foreningens drift.

§ 10

Bestyrelsen udpeger 2 medlemmer til Ringe Fri- og Efterskoles bestyrelse, jævnfør »VEDTÆGTER FOR DEN SELVEJENDE INSTITUTION RINGE FRI- OG EFTERSKOLE« § 8. Dette sker umiddelbart inden enhver generalforsamling på den selvejende institution Ringe Fri- og Efterskole, hvorpå valg af bestyrelsesmedlemmer er på dagsordenen.

§ 11

Ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes af et flertal af medlemmerne eller et flertal af bestyrelsen med 2 måneders varsel.

§ 12

Såfremt foreningen må ophøre, skal en evt. formue tilfalde formål, som formodes at gavne Ringe Efterskoles virke.

Ringe, den 1. juni 1989

Ingeborg Sebbelin

Lars Lienggaard

Michael Kock

Anne-Lene Nordbeck

Lone Nielsen

Driftsregnskab 1988/89

Indtægter:

Indgået, elevmødet 88 ÷ musik	17391,17
Salg af årsskrifter	20582,50
Renteindtægter	4757,24
Kursgevinst	3185,75
Kursregulering	145,00
Ialt indtægter	<u>46061,66</u>

Udgifter:

Porto	4714,90
Kuverter	88,25
Trykning af årsskrifter	22826,20
Billeder	130,60
Gaver	2605,00
Befordringsudgift	450,00
Forvaltningsudgift	18,45
	<u>30833,40</u>
Årets overskud	15228,26
Balance	<u>46061,66</u>

Status pr. 24. maj 1989

Aktiver:

Giro	1566,13
Bog, Bikuben	1576,00
Kassebeholdning	871,65
Investeringskonto	16599,00
Obligationer t. kurs	29130,50
Garantbeviser	13000,00
Garant plus	14466,00
Samlede aktiver	<u>77209,28</u>

Passiver:

Formue ved begyndelsen	61981,02
Årets overskud	<u>15228,26</u>
Formue ved slutning	<u>77209,28</u>

De ansatte

Lærere

Erling Andersen, Egsmarken 4, 5750 Ringe
 Anni Bjærge, Holmehøjvej 2, 5750 Ringe
 Jens Peder Christensen, Snarupvej 7, 5750 Ringe
 Gitte Elbæk, Kildevangen 14, 5750 Ringe
 Anne Glent-Madsen, Gestelevvej 24, 5750 Ringe
 Astrid Hansen, Volstrupvej 7, 5750 Ringe
 Lars Hansen, Toften 5B, 5762 V. Skerninge
 Lars Liengaard, Kildevangen 16, 5750 Ringe
 Asger Madsen, Kildevangen 56, 5750 Ringe
 Jørn Mathiasen, Hestehavevej 1, 5750 Ringe
 Bente Moustén, Schrumvej 8, 5700 Svendborg
 Poul Pedersen, Holmehøjvej 2, 5750 Ringe
 Aage Pedersen, Ørbækvej 32, 5854 Gislev
 Herdis Hune-Rasmussen, Hallingager 42, 5750 Ringe
 Robert Hune-Rasmussen, Hallingager 42, 5750 Ringe
 Irene Rygaard Olsen, Rolighedsvej 15, 5750 Ringe
 Liselotte Svane, Hestehavevej 1, 5750 Ringe

Sekretær

Birgit Aagaard, Grøftager 56, 5750 Ringe

Pedel

Gunner Johansen, Søgaardsvej 5, 5750 Ringe

Henning Mørch, Grøftager 121, 5750 Ringe

Rengøring

Kirstine Villadsen, Ribesvej 8, 5750 Ringe

Kirsten Henriksen, Sdr. Højrupvej 68, 5750 Ringe

Køkken

Solveig Bødker, Holmevej 8, 5854 Gislev

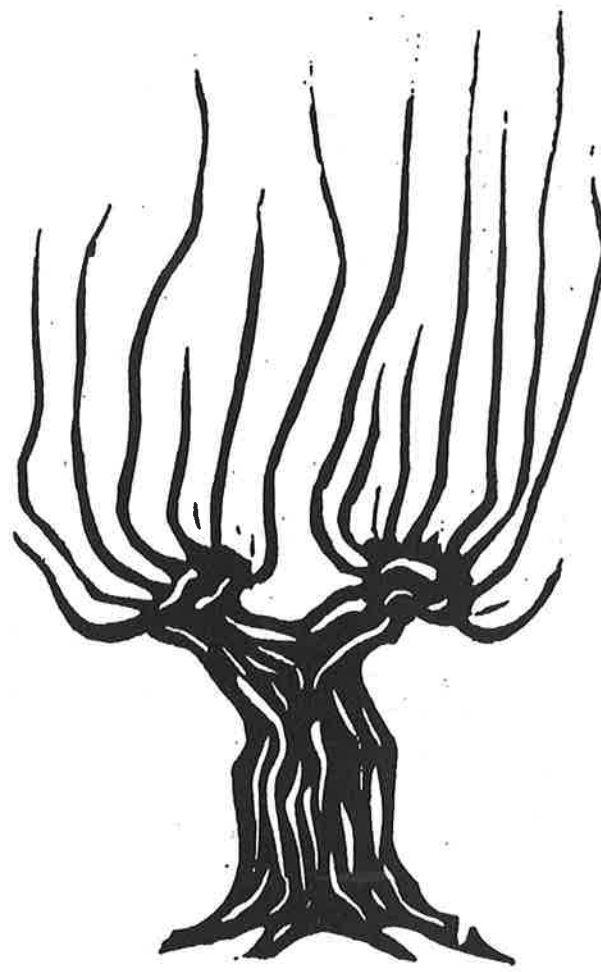
Karen Jervelund, Tværgade 20, 5750 Ringe

Annette Bønke, Ringe Fri- og Efterskole, 5750 Ringe

Lone Hansen, Ringe Fri- og Efterskole, 5750 Ringe

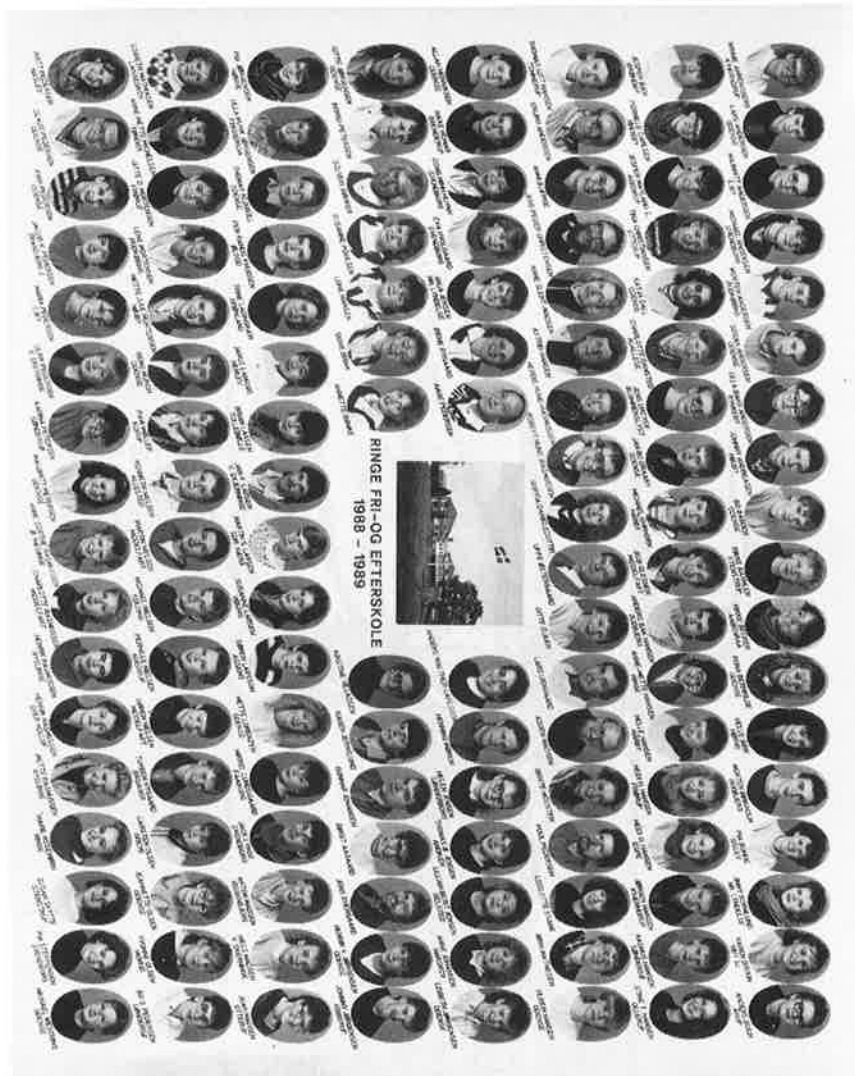
Birgit Nielsen, Ringe Fri- og Efterskole, 5750 Ringe

Glædelig jul ønskes af medarbejderne.

Elevliste 1989-90

Andersen, Anja Holmlund, Morelvej 221, 5260 Odense SV
 Andersen, Carsten Gramm, Glarmestervej 30, 5700 Svendborg
 Andersen, Dorte Bang, Kirsebærhaven 1, 5350 Rynkeby
 Andersen, Jacob, Torpevej 12, 5900 Rudkøbing
 Andersen, Jakob Krogh, »Egensøgård« Martofte, 5390 Martofte
 Andersen, Lene From, Askebyvej 2, Særslev, 5471 Søndersø
 Andersen, Louise, Torpevej 8, 4983 Dannemare
 Andersen, Majbritt, Kirsebærhaven 15, 5592 Ejby
 Andersen, Mette Kildevæld, Søboparken 8, 5600 Fåborg
 Andersen, Susan Jenrich, Ålemarksgyden 122, 5270 Odense N
 Andersen, Tina, Enghavevej 10, 5580 Nr. Åby
 Andreasen, Karina, Blåmejsevænget 4, 5854 Gislev
 Bentsen, Hanne, Torebyvej 16, 4891 Toreby
 Bonde, Solveig, Sandagervej 20, 5854 Gislev
 Brandenburg, Berit, Ladefogedvej 7, 5874 Hesselager
 Bæk, Jesper Michale, Brøndby Nordvej 207, 2.tv., 2605 Brøndby
 Bønsøe, Jan, Pårupvej 39, 5863 Ferritslev
 Christensen, Berit, Siøvænge 7, 5700 Svendborg
 Christensen, Dan Rene Skovgård, Sdr. Molgersvej 51,
 8762 Flemming
 Christensen, Mette Kolle, Kærnehøjvej 66, 5260 Odense S
 Christensen, Sten Uffe, Marsk Billesvej 17, 5672 Broby
 Christensen, Thomas, Østervang 26 A, 5492 Vissenbjerg
 Christiansen, Lars, Serbiensvej 2, st. th., 2300 København
 Clausen, Lisbeth Cathrine, Jasminvej 21, 4200 Slagelse
 Clausen, Thomas, Kirsebærvænget 30, 5953 Tranekær
 Crone, Lennart, Kildegårdsvej 143, 5330 Munkebo
 Damsted, Charlotte, Odensevej 14, 5260 Odense
 Eriksen, Annette, Wandallsparken 58, 5700 Svendborg
 Fohlmann, Thomas, Hyldehaven 4, 5450 Otterup
 Gerstrand, Janne, Musvitvej 18, 7100 Vejle

Glintborg, Danny, Søndermarken 43, 5210 Odense NV
Hansen, Dorte, Fuglsang 41, 1. tv., 5270 Odense N
Hansen, Henrik Elvstrøm, Baskærvej 21, 6040 Egtved
Hansen, Janne Bejstrup, Slagkrogen 28, 5220 Odense SØ
Hansen, Karina Vestergaard, Sandholtvej 30, 5672 Broby
Hansen, Mette, Sdr. Højrupvejen 104, 5750 Ringe
Hansen Michael, Ulstrup Vænge 1, 4400 Kalundborg
Hansen, Rasmus Christian, Odensevej 76, 5471 Søndersø
Hansen, René Lehmkuhl, Østparken 153, 5220 Odense SØ
Hansen, Steffen Alstrup Kirk, Østparken 93, 5220 Odense SØ
Hansen, Susanne Søgaard, Lersey Alle 1, 5871 Frørup
Hansen, Tine Væver, Schrumsvvej 14, 5700 Svendborg
Henningsen, Jimmy, Smedegade 10, 5953 Tranekær
Henriksen, Jesper Hvidtfeldt, Rendsagervej 99, 2625 Vallensbæk
Hjeresen, Anne Bloch, Syvhøjevej 124, 5260 Odense S
Holst, Peter, Giesegårdsvej 16, 2650 Hvidovre
Iversen, Stine, Tommerupvej 34, 5492 Vissenbjerg
Jacobsen, Jørgen Erik, Hvedevænget 15, 4270 Høng
Jensen, Helle Riber, Egilsvej 97, 5210 Odense NV
Jensen, Thomas, Strandholtvej 34 A, 5270 Odense
Jørgensen, Anne Lisbeth, Eckersbergsvej 14, 5230 Odense M
Jørgensen, Brian, Bækkevej 2, 5863 Ferritslev
Jørgensen, Henrik Topp, Roesskovvej 60, 5200 Odense V
Jørgensen, Pia, Elmkær 45, 4534 Hørve
Jørgensen, Ulrich, Ålækkevej 3, 5672 Broby
Klausen, Jette Lohmann, Engvangen 11, 5592 Ejby
Knudsen, Lene Laue, Guldtoft 2, 6400 Sønderborg
Krage, Søren Christiansen, Lødekæret 5, 5450 Otterup
Kristensen, Dorte, Lyngvej 8, 4450 Jyderup
Kristensen, Søren Juul, Odensevej 39, 5853 Ørbæk
Larsen, Birgitte, Stat-Ene-Vej 94, 5220 Odense SØ
Larsen, Michael, skovgårdsvej 31, 5230 Odense M
Laycock, Marcus, Birkevej 9, 5550 Langeskov
Lorenzen, Peter, Assensvej 102, 5500 Middelfart
Lund, Maria Gyldendal, Jens Bensonsgade 50 1., 5000 Odense C
Madsen, Andreas, Appenæs Bygade 81, 4700 Næstved

Madsen, Lena Højbjerg, Tvevadgyden 16, 5863 Ferritslev
Markussen, Anette, Jernbanevej 37, 5592 Ejby
Mortensen, Mette Juul, Kl. Berntsensvej 4, 5260 Odense S
Nguyen, Tan Loi, Dansk Flygtningehjælp, Brogade,
5700 Svendborg
Nielsen, Chanette Krogshede, Løkkevej 3, 7620 Lemvig
Nielsen, Janus Kristian, Slotsgade 77, 5953 Tranekær
Nielsen, Kenneth Max, Hovgyden 29, 5672 Broby
Nielsen, Pernille S. Kl. Berntsensvej 68, 5471 Søndersø
Nielsen, Pernille, Kærhaven 7, 5320 Agedrup
Nielsen, Rikke Brandt, Æblevej 4, 5800 Nyborg
Nielsen, Søren Kruse, Poppelvænget 15, 5500 Middelfart
Nielsen, Torsten J. L., almsted 8, 6440 Augustenborg
Nissen, Berit, Heslevej 21, 5610 Assens
Olsen, Carsten Vilmann, Pilemosen 7, 2670 Greve Strand
Olsen, Pernille Højmark, Rådbjergvej 9, 4450 Jyderup
Pedersen, Karin Høgsbro, Egeskovvej 18, Kildemosegård,
4700 Næstved
Petersen, Katharina Vittrup, Brøndby Nord Vej 87 3. tv., 2605
Brøndby
Petersen, Stine Lyng, Æblevænget 8, 5200 Odense V
Rasmussen, Christina, Kragemosen 28, 5250 Odense SV
Rasmussen, Henrik Dyreborg, Over Hollufvej 31, 5220 Odense
SØ
Rasmussen, Jørgen Asp, Fasanvej 11, 5500 Middelfart
Rasmussen, Marlene Eyde, Hejrevej 7, 7430 Ikast
Rasmussen, Vivian Prehn, Ø. Hæsingevej 16, 5600 Fåborg
Reinholdt, Thomas Mayland, Sdr. Boulevard 294 A, 5000 Odense
Rindebæk, Mette, Regissevej 30, 5871 Frørup
Sindahl, Susi Jensen, Enghavevej 13, 4743 Allerslev
Søskov, Klaus, Boikenvænget 1, 5270 Odense N
Thomsen, Henrik Grønberg, Østergade 6, 5580 Nr. Åby
Thrane, Dorte, Rasmus Rask Alle 59, 5250 Odense SV
Unnerup, Erland Langholm, Hedevej 6, 5750 Ringe
Wagner, Martin, Bjarkevej 8 2. th., 5200 Odense V
Wiingreen, Lisbeth, Anderupvænget 17, 5270 Odense N

Wind Christina, Pilevej 10, 2640 Hedehusene
Carina Zobbe, Folehaven 11, 4281 Gørlev Sj.
Østerlund, Pia, Nyhavevej 16, 5220 Odense SØ